

UNIVERSITATEA BUCUREȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ
MASTER ASISTENȚĂ SOCIALĂ

LUCRARE DE DISERTAȚIE

**Caritatea creștină -
model al dreptății divine în raport cu categoriile
defavorizate din Sfânta Scriptură**

Profesor coordonator:

Lect. dr. Cristina Mareș

Absolvent:

DUMITRU (Gheorghe) SIMONA

București,

2019

CUPRINS

Sigle și abrevieri	3
Introducere	7
Cap. 1. Dreptatea în teologia biblică	11
1. 1. Considerații generale	11
1. 2. Dreptatea divină în Vechiul Testament.....	19
1. 2. 1. Dreptatea retributivă	23
Cap. 2. Categoriile sociale din Primul Legământ și relația dreptății divine cu acestea	27
2. 1. Văduvele și orfanii.....	30
2. 2. Săracii.....	32
2. 3. Străinii.....	36
2. 3. 1. Studiu de caz: Rut și Naomi	39
Cap. 3. Cristos și dreptatea salvifică în raport cu categoriile defavorizate - continuitate și împlinire.	41
3. 1. Iubirea lui Cristos.....	41
3. 2. Pildele lui Isus.	48
3. 3. Aplicabilitatea teologiei dreptății în lucrarea de asistență socială	50
Concluzie.....	57
Bibliografie	60

SIGLE ȘI ABREVIERI

1. Prescurtările cărților biblice:

a) Vechiul Testament

Fc	-	Facerea
Iș	-	Ieșirea
Lv	-	Leviticul
Nm	-	Numerele
Dt	-	Deuteronomul
Ios	-	Iosua
Jd	-	Judecători
Rut	-	Rut
1 Rg	-	1 Regi
2 Rg	-	2 Regi
3 Rg	-	3 Regi
4 Rg	-	4 Regi
1 Cr	-	1 Cronici
2 Cr	-	2 Cronici
Ezr	-	Ezdra
Ne	-	Neemia
Est	-	Estera
Iov	-	Iov
Ps	-	Psalmi
Pr	-	Proverbele lui Solomon
Ecc	-	Ecclesiastul

Cânt	-	Cântarea Cântărilor
Is	-	Isaia
Ir	-	Ieremia
Plg	-	Plângeri
Iz	-	Iezchiel
Dn	-	Daniel
Os	-	Osea
Am	-	Amos
Mi	-	Miheia
Ioil	-	Ioil
Avd	-	Avdia
Iona	-	Iona
Naum-		Naum
Avc	-	Avacum
Sof	-	Sofonia
Ag	-	Agheu
Za	-	Zaharia
Mal	-	Maleahi
Tob	-	Tobit
Idt	-	Iudita
Bar	-	Baruh
Sol	-	Înțelepciunea lui Solomon
Sir	-	Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah
1Mac	-	1 Macabei
2Mac	-	2 Macabei
3Mac	-	3 Macabei

b) Noul Testament

Mt	-	Evanghelia după Matei
Mc	-	Evanghelia după Marcu
Lc	-	Evanghelia după Luca
In	-	Evanghelia după Ioan
Fa	-	Faptele Apostolilor
Rm	-	Romani
1Co	-	1 Corinteni
2Co	-	2 Corinteni
Ga	-	Galateni
Ef	-	Efeseni
Flp	-	Filipeni
Col	-	Coloseni
1Tes	-	1 Tesaloniceni
2 Tes	-	2 Tesaloniceni
1 Tim-	-	1 Timotei
2 Tim-	-	2 Timotei
Evr	-	Evrei
Iac	-	Iacob
1Ptr	-	1 Petru
2 Ptr	-	2 Petru
1In	-	1 Ioan
Ap	-	Apocalipsa

2. ABREVIERI

<i>art.cit.</i>	-	<i>articol citat</i>
<i>B</i>	-	<i>biblia sau Sfânta scriptură</i>
<i>Cap.</i>	-	<i>Capitolul lucrării de față</i>
<i>col.</i>	-	<i>Colecție</i>
<i>ebr.</i>	-	<i>Ebraică</i>
<i>Ibid.</i>	-	<i>Ibidem</i>
<i>Id.</i>	-	<i>Idem</i>
<i>lit.</i>	-	<i>Literal</i>
<i>loc.cit.</i>	-	<i>locul citat</i>
<i>LXX</i>	-	<i>Septuaginta</i>
<i>n.</i>	-	<i>nota</i>
<i>NT</i>	-	<i>Noul Testament, Editura Sapienția, Iași, 2002.</i>
<i>Op.cit.</i>	-	<i>opera citată</i>
<i>p.</i>	-	<i>pagina</i>
<i>pp.</i>	-	<i>paginile</i>
<i>ss.</i>	-	<i>următoarele</i>
<i>TM</i>	-	<i>Textul Masoretic</i>
<i>trad (trans)</i>	-	<i>traducere</i>
<i>v/vv.</i>	-	<i>Versetul/versetele</i>
<i>vol (l)</i>	-	<i>volumul (-ele)</i>

INTRODUCERE

Lucrarea de față reprezintă în primă instanță rezultatul preocupării personale față de subiectul dreptății divine, care mi-a fost mai clar relevant atunci când l-am văzut la un loc cu categoriile defavoriate din Primul Legământ. Deseori credincioșii vorbesc despre dreptatea divină ca fiind un atribut care se opune într-o oarecare măsură dragostei. Un timp am împărtășit și eu aceeași opinie, dar fără a face din ea o dogmă. Ca studentă la asistență socială, dar cu atât mai mult credincioasă fiind, am rămas nemulțumită de acest punct de vedere. Nemulțumirea a început când m-am apropiat de paginile Scripturilor ca să văd modul cum Dumnezeu s-a raportat și se raportează încă față de oamenii aflați în nevoie. Studiile conexe de teologie și asistență socială m-au ajutat să reformulez un punct de vedere axat în special pe relația dreptății divine cu aceste categorii.

Lucrarea aceasta poate fi de un real ajutor celor care se confruntă cu același tip de nemulțumire ca și mine, dar și pentru cei care au nevoie de o certitudine în privința aceasta. Caritatea creștină se fundamentează pe ideea că înainte de toate Dumnezeu este preocupat de oamenii nevoiași, iar noi, cu mijloacele pe care le avem la îndemână, ne punem la dispoziția Lui cu *faptele bune pe care le-a pregătit Dumnezeu mai dinainte ca să umblăm în ele* (Ef 2.10).

Am ales pentru împlinirea acestui deziderat metoda istorico-evolutivă, plecând de la ideea de dreptate din antichitatea timpurie, - și mai precis prin exemplul poporului evreu – trecând apoi prin înțelesul ei nou-testamentar, și aplicarea ei în final în lucrarea de asistență socială.

De asemenea este necesar să stabilim din capul locului faptul că deși dreptatea este înțeleasă și enunțată în diverse forme, noi ne vom referi, în mare parte, doar la dreptatea sugerată de textele vetero-testamentare care fac trimitere la categoriile defavorizate. Nu facem un studiu al dreptății sau al dreptății

divine, ci mai degrabă căutam să vedem tipul de dreptate în strânsa legătură cu aceste categorii.

Există tot felul de teorii ale dreptății, filosofice, psihologice sau sociale, însă abordarea noastră nu face referire la aceste teorii. În plus, când vorbim despre dreptate ca împlinire a unor nevoi, nu avem trebuință să ne raportăm la ceilalți, deoarece Dumnezeu nu intră în conflict cu nimeni atunci când se relaționează cuiva. Oamenii greșesc deseori nedreptățind pe alții, iar lucrul acesta se întâmplă din cauza faptului că „avem propria țesătură de practici și valori din care face parte și concepția noastră despre dreptate”,¹ după cum spune Miroslav Volf. Acest element ne face susceptibili în relație cu ceilalți și chiar cu noi înșine ; nu suntem în stare să avem o viziune statornică a dreptății fără a ne raporta la un standard pentru care dreptatea însăși reprezintă temelia. Același autor spune că oricine întreabă astăzi „Ce este drept ?”, ar trebui să se confrunte și cu o contra-întrebare : „A cui dreptate ?”,² pentru că e de la sine înțeles că oamenii nu vor putea avea niciodată o dreptate deplină prin ei înșiși.

Oamenii nu reușesc să fie într-un totu drepti sau în același timp drepti cu cei cu care interacționează. În cele mai dese cazuri, chiar și atunci când vor să facă binele, când intențiile sunt cele mai sincere și corecte, anumite gesturi bune făcute pentru unii, pot afecta negativ în egală măsură pe alții. „Înțelegerea noastră privitoare la dreptatea lui Dumnezeu – spune Volf – este imperfectă, și de multe ori pervertim dreptatea chiar și atunci când căutăm să o înfăptuim.”³ Limitarea și insuficiența îi țin pe oameni permanent în acest tandem, și de aici nevoia intrinsecă de a se raporta la ceva dincolo de ei. „Raza de soare care te încălzește pe tine – spunea Alexandru Vlahuță – nu-ți este împuținată dacă se mai încălzește la ea și vecinul tău”, o zicală care descrie relația dreptății divine cu fiecare dintre oameni.

---

¹ VOLF M., *Excludere și îmbrățișare. O Explorare teologică a identității, a alterității și a reconcilierii*. Oradea, Casa Cărții, 2017, p. 239.

² *Id.*, p. 241.

³ *Ibid.*

În materialul de față dreptatea divină, descoperită pe paginile Bibliei, reprezintă standardul de la care și spre care ne vom îndrepta privirea. Fiind perfect în El Însuși, nefiind afectat de nimeni și de nimic, Dumnezeu revelează umanității o dreptate complet echilibrată care nu mai lasă loc de nici o interpretare, pentru că ea reprezintă, până la urmă, expresia caracterului divin. Vom urmări această dreptate divină, întâi în Vechiul Testament – în relația lui Dumnezeu cu poporul Israel și cum această dreptate se întâlnește în special cu oamenii năpăstuiți, adică tocmai cu aceia care au niște „interese” stringente, niște nevoi speciale. Vom arata modul cum dreptatea lui Dumnezeu favorizează aceste categorii și cum din totdeauna interesul lui Dumnezeu Însuși a fost acela de a se dăruia oamenilor în nevoile lor.

Vom trece apoi la Noul Testament, unde vom vedea această dreptate întruchipată în Isus Cristos, care nu doar că a continuat opera de favorizare a umanității începută de Domnul, dar s-a dăruit pe Sine în totalitate pentru a împlini – la un alt nivel – cea mai stringentă nevoie a umanității : mântuirea, iertarea de păcat. Vom arăta faptul că relația lui Israel cu oamenii ce provin din categorii defavorizate, reprezintă și o treaptă a revelației divine care culminează cu îmbrățișarea pe care Dumnezeu o dăruiește întregii umanități, în Isus Cristos.

Aflată în inferioritate față de, destinul ei inițial, umanitatea are nevoie de a fi ridicată, are nevoie de brațul lui Dumnezeu⁴ pentru a fi restaurată. Deoarece consensul privitor la dreptate între oameni depinde în mare măsură de „voința de a-l îmbrățișa pe celălalt”, - după cum spune Volf – avem nevoie fiecare din noi să fim îmbrățișați de Dumnezeu, pentru a putea dăruia mai departe din ceea ce ni s-a oferit.

În plus, n-am putea fi conștienți și siguri de dreptatea divină, fără ca mai înainte noi înșine să ne fi întâlnit cu ea. Întâlnirea aceasta face diferența dintre ceea ce credem noi cu privire la dreptatea divină și dreptatea însăși a lui

---

⁴ În viziunea profetului Isaia, Cristos este *brațul Domnului*, prin care Dumnezeu răscumpără și restaurează umanitatea. (Is 53,1-12)

Dumnezeu. Dreptatea nu este o simplă teorie sau o acumulare de conștiințe *despre*, ci înainte de toate o relație cu ea.⁵

În finalul lucrării vom vedea în ce măsură însușindu-ne aceste cunoștințe, le vom putea aplica în lucrarea carității creștine, ca un mijloc de a continua noi înșine să împinim „interesele” celor năpăstuiți în mijlocul cărora Dumnezeu ne-a așezat pe fiecare. Oamenii restaurați de Dumnezeu, prin „brațul Domnului”, Isus Cristos, devin, prin har, brațele prin care Dumnezeu cheamă și restaurează alți oameni, folosind pentru împlinirea acestui deziderat inclusiv satisfacerea nevoilor de natură socială.

---

⁵ În Vechiul Testament cunoașterea este similară relației intime; ea implică o legătură în care cele două părți se întâlnesc și devin una, *cf.* MAREȘ C., *Teme biblice*, Editura ARCB, București, 2018, p. 45.

CAPITOLUL 1

Dreptatea în teologia biblică

1. 1. Considerații generale

Aristotel spunea că dreptatea nu este doar o parte a virtuții, ci reprezintă „virtutea în întregime, după cum nici contrariul ei, nedreptatea, nu este doar o parte a viciului, ci viciul în întregime”.⁶ Aceeași idee o citim și în *Teorii ale dreptății*:

„Dreptatea – spune Adrian Miroiu – reprezintă nu numai o valoare importantă printre altele, o valoare care poate fi cântărită și discutată în funcție de ocazie, mai degrabă, ea reprezintă mijlocul prin care celelalte valori sunt cântărite și evaluate”.⁷

Deși avem aceste definiții, trebuie să recunoaștem, totuși, că termenii „drept” și „dreptate” sunt folosiți în contexte diferite, pentru a realiza susțineri morale și politice foarte diverse. Acești termeni au un conținut atât de larg încât sunt folosiți în mod generic pentru a ne exprima aprobarea în privința a orice. Din cauza aceasta se întâmplă să intrăm deseori în conflict cu alții, pentru că fiecare dintre noi ne privim interesul când e vorba de a arăta dacă ceva este drept sau nu. Și cum interesele sunt diverse, dreptatea, de asemenea, îmbracă tot felul de măști în funcție de dorința fiecăruia.

Sunt mulți oameni, credincioși chiar, care confundă dreptatea divină cu o atitudine punitivă. Și aceasta reprezintă tot o formă personală de a privi dreptatea... din interes. Deoarece îl confundă pe Dumnezeu cu ei înșiși, ei cred că acesta recurge la tot felul de metode ostracizante pentru a-l determina pe om

---

⁶ ARISTOTEL, *Etica Nicomahică*, V, I, 1129 b; 1130a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, pp. 106 - 107.

⁷ MIROIU A., *Teorii ale dreptății*, Editura Alternative, București, 1996, pp. 123 - 124.

să-i împlinească voia. Oamenii, de regulă, cam asta fac: fiind limitați, slabi și păcătoși, recurg la pedeapsă și manipulare atunci când vor să-și impună voința, mai ales atunci când cred că ceea ce ei doresc este cel mai important lucru și trebuie împărtășit în mod obligatoriu de alții.

„Dumnezeu este drept – spun mulți – și pentru că este drept, EL pedepsește păcatul sau greșelile oamenilor”. Altfel spus, dreptatea are un sens negativ, devreme ce „comunicarea” ei față de oameni se face cu scopul de a-i pedepsi. Datorită acestui mod de gândire oamenii au departajat dreptatea de dragostea divină, receptându-le ca pe două caracteristici antagonice. Într-un anumit sens, este un fel de schismă, devreme ce caracteristici și atribute ale aceluiaș Dumnezeu se găsesc în El Însuși într-un mod antagonic. Cu privire la această problemă cardinalul Kaspers spunea :

„Dumnezeu nu este **drept și dragoste**, ci este drept tocmai pentru că este dragoste”.

În termeni mai generali, a fi drept înseamnă a fi *imparțial*, spune Miroslov Volf. „Dreptatea vede ființele umane într-un mod «sumar», ca fiind toate demne de tratament egal pe baza umanității lor comune”.⁸ Vom vedea, însă, că Dumnezeu depășește această imparțialitate, pentru că ea reprezintă mai degrabă „un tertip uman pentru compensarea limitelor preocupării noastre, pe de o parte, și pentru coruptibilitatea sentimentelor noastre, pe de alta”.⁹

Un alt sens al dreptății este echitatea. Conform DEX echitatea reprezintă o „comportare bazată pe respectarea riguros reciprocă a drepturilor și a obligațiilor, pe satisfacerea în 12ina nul a intereselor fiecăruia”, unde a doua parte din definiție, și anume „satisfacerea în mod egal a intereselor fiecăruia” este extrem de importantă. Această frază arată că în procesul administrării dreptății trebuie respectat și căutat „interesul personal” al fiecăruia. Dacă

---

⁸ VOLF M., *op. cit.*, p. 268.

⁹ *Id.*, p. 270.

aplicăm acest lucru la relația dreptății divine cu umanitatea, asta înseamnă că Dumnezeu urmărește, în efectuarea dreptății, interesul umanității.¹⁰

O manifestare privilegiată a legii naturale, a dreptății lui Dumnezeu este Decalogul (*cf. Ex 20, 2-17 ; Dt 5, 6-22*). Deși sunt revelate de către Dumnezeu în cadrul istoriei Mântuirii, preceptele sale sunt accesibile, cu toate acestea, singurei rațiuni umane: „Morală dezvăluită plecând de la Decalog este o morală rațională care trăiește din sprijinul rațiunii pe care Dumnezeu ne-a dat-o, în același timp, el ne amintește prin cuvântul său, ceea ce, într-o manieră mai mult decât profundă, este înscris în toate sufletele noastre”¹¹.

Morală creștină face apel la rațiune și la capacitatea sa de înțelegere pentru că, așa cum amintește Sfântul Irineu din Lyon, „încă de la început, Dumnezeu înrădăcinase în inima oamenilor, preceptele legii naturale”:

Revelarea Decalogului de pe muntele Sinai

Moise își conduce poporul timp de trei luni printre regiuni muntoase înalte și ajunge pe un platou al munților Sinai, apropiindu-se de marea revelație. Evreii se opresc aici iar după trei zile vârful muntelui Sinai va fi învăluit de nori, fulgere puternice, tunete. Aceasta era cea mai prielnică ocazie pentru cea mai importantă dintre revelații. Evreii, înspăimântați dar totodată uimiți așteptau cu nerăbdare să vadă ceea ce va urma. Moise își lasă poporul în fața Sinaiului și urcă singur pe munte. Întreg poporul aude ceea ce va deveni baza civilizației omenirii, prima Magna Carta a întregii omeniri. Este vorba de cele 10 porunci sau Decalogul.

---

¹⁰ Nu se pune problema la Dumnezeu a unui interes reciproc, pentru că Dumnezeu își este suficient Sineși, el nu are „nevoi”, cu atât mai puțin nevoi pe care oamenii, ființe create și limitate, le-ar putea împlini în vreun fel. Teologia îl prezintă pe Dumnezeu care crează umanitatea din dorința unilaterală, ca EL să se dăruiască ei, din preaplinul dragostei care există în sânul Sfintei Treimi.

¹¹ J. Ratzinger, „Attualita dottrinale del Catechismo della Chiesa Cattolica, dopo 10 anni dalla sua pubblicazione”, Intervenție la Congresul despre cateheza promovată de către Congregația pentru Cler, 8 octombrie 2002.

Decalogul reprezintă morala pe care poporul evreu trebuie să o respecte negreșit. Această revelație de pe muntele Sinai reprezintă un act de mare curaj.

Decalogul ia naștere într-o lume politeistă, desfrânată în care idolatria era cultul suprem. Decalogul îndeamnă poporul evreu să condamne omorul, adulterul, furtul, idolatria, minciuna, râvnirea bunurilor altora, de asemenea proclamă încrederea într-un singur Dumnezeu care nu poate fi văzut iar părinții trebuiau cinștiți în condițiile în care, în lumea politeistă părinții ajungând la bătrânețe erau uciși. De asemeni viața trebuie prețuită deoarece aceasta este darul Lui Dumnezeu. Dumnezeu cere poporului ales să arate milă și îndurare față de alt popor străin, sclavul să fie la rândul-i ajutat la nevoie, toți oamenii trebuie să cunoască bunătatea. Cel care nu va respecta și nu va trăi după aceste porunci va fi aspru pedepsit. Este instituită chiar și o zi de odihnă valabilă pentru toți, chiar și pentru sclavi și animale iar zilele de sărbătoare să fie respectate cu strictețe și smerenie.¹²

„Îmbogățirea legilor morale și a regulilor suplimentare pentru o viață sfântă erau menite să-i călăuzească pe israeliți în comportamentul lor ca popor sfânt al Lui Dumnezeu(Exod 20-24;Lev.11-26). Simpla ascultare față de aceste legi morale,civile și ceremoniale erau menite să-i deosebească de națiunile înconjurătoare(...)Este interzisă căsătoria între frate și soră, lucru obișnuit în Egipt și Canaan(...). Era firesc ca israeliții,având amintirea vie a sclaviei să fie instruiți ca în vremea recoltei să lase spice pentru săraci, să se îngrijească de cei neajutorați, să-l onoreze pe cel în vârstă și să judece cu dreptate în toate relațiile lor.”¹³

Muntele Sinai va fi martorul instalării a ceea ce se numește teocrație absolută iar regele evreilor nu era nimeni altul decât însuși Dumnezeu. Ulterior, a fost stabilit ca regele să fie cel care duce mai departe și interpretează legile lui

---

¹² PAL V., *Teme din istoria religiilor*, Miercurea-Ciuc, Editura O.A.M.D.G,1997, p. 198.

¹³ SCHULTZ S., *Privire de ansamblu asupra Vechiului Testament*, traducere de BEE International, București, Editura Harper&Row Publishers, 1998, p. 73.

Yahve, regele trebuia să lucreze doar în slujba Domnului, orice inițiativă personală fiind aspru pedepsită, ducând la destituirea din funcție.¹⁴

Muntele Sinai și norul – Semnificația simbolic-religioasă

Muntele este simbolul eternității, al măreției deoarece este așezat deasupra solului, simbolul statorniciei, al puterii. Muntele poate fi privit drept refugiu, ascunzătoare, datorită înălțimii poate fi interpretat ca locul în care cerul se întâlnește cu pământul, muntele simbolizează duritatea, indestructibilitatea, frumusețea, curajul dar și pericolul, singurătatea, pustiul.

Din punct de vedere al semnificației religioase, muntele reprezintă o poartă către credință. În multe țări muntele reprezintă casa zeilor și locul de proveniență al mântuirii. În Biblie însă, muntele reprezintă una dintre multele creații ale lui Dumnezeu. Aici, muntele nu trebuie divinizat deoarece este doar o simplă creație. Muntele Sinai este locul revelației, este un pământ sfânt, pur, este loc de rugăciune, muntele este locul în care se depun jertfele, este locul în care divinitatea intră în contact cu persoanele alese. Datorită înălțimii sale, favorizează întâlnirea cu divinitatea, este un loc de cult prin excelență. Muntele, fiind un loc retras, unic și aproape impracticabil este alegerea perfectă a lui Yahve pentru a evita idolatria deoarece nu mulți îl puteau urca. Muntele este locul în care doar credincioșii pot ajunge. Muntele Sinai reprezintă locul în care prima lege a fost dată, acesta devine sacru.

Referitor la nori, aceștia simbolizează întunecimea, răceala, secretul, taina, misterul sunt recezi, sumbri, schimbători și ușori. Sunt vestitorii frigului, ai ploilor, ai furtunilor. Norii sunt vizibili însă nepalpabili pe când divinitatea nu este nici vizibilă nici palpabilă.

Norul are o dublă semnificație religioasă: norul ca pedeapsă pentru cel care își ascunde fața (cel necredincios) și norul ca apropierea Domnului față de

---

¹⁴ PAL V., *op. cit.*, p. 197.

semeni. Norul simbolizează divinitatea, misterul divin dar în același timp îi ascunde chipul Domnului. Norul devine un vâl care Îl protejează pe Dumnezeu de ochii necurați, prin intermediul acestui vâl omul nu poate vedea chipul Domnului. Norul simboizează slava Lui Yahve iar mai târziu în creștinism norul va deveni simbolul Îngerului Domnului și al Duhului Sfânt. Norul reprezintă cerul, casa Domnului care este dincolo de lucrurile vizibile.¹⁵

Muntele Sinai și Deșertul, semnificația simbolico-religioasă.

La ieșirea din Egipt, deșertul devine noua casă a poporului evreu, avându-l în frunte pe Moise. Deșertul devine locul în care evreii vor fi martori la nenumărate întâmplări: alianța dintre Dumnezeu și oameni posibilă prin intermediul lui Moise, deșertul ține de mistică dar în același timp și de istorie. Această experiență mistică a deșertului nu este prezentată doar lui Moise ci și întregului popor. Deșertul asigură continuitatea istorică a evreilor. Deșertul este de fapt un pustiu, un loc cu foarte puține resurse de apă potabilă, este un loc sărac din punct de vedere vegetativ iar locuirea este aproape imposibilă din pricina climei și a condițiilor de trai. Deșertul, pustiu este asociat cu un loc blestemat însă biblic vorbind, Domnul alege tocmai acest loc pentru a-i găzdui pe evrei. Deșertul, loc pustiu i se atribuie o altă semnificație: intră în istorie ca locul în care ia naștere un popor monoteist, poporul Lui Dumnezeu.

Biblic vorbind deșertul nu simbolizează locul singurătății sau al izolării ci doar o trecere prin pustiu pentru a ajunge în țara sfântă. Totodată este și testul Domnului dat evreilor, o încercare dar și locul în care Dumnezeu va fi slăvit. Trecerea prin pustiu va fi o grea și lungă încercare.

În pustiu sunt reliefate trei elemente semnificative din istoria evreilor: Planul Domnului, infidelitatea și răzvrătirea poporului, Îndurarea divină și iertarea.

---

¹⁵ *Vocabular de teologie biblică*, traducere de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, București, ARCB, 2001, pp. 459-477.

Planul lui Dumnezeu în care prin intermediul lui Moise poporul va fi adus în deșert pentru a I se închina. Deșertul este locul în care evreii primesc Legea Domnului, este locul în care le va fi promis propriul lor pământ.

Al doilea element, cel al infidelității și al răzvrătirii poporului în care calea aleasă de Dumnezeu este alta decât cea cu care poporul evreu a fost familiarizat. Deșertul nu poate fi comparat cu Egiptul unde hrana și locuința erau nelipsite. Acum, evreii se văd ajunși într-un loc lipsit de siguranță și de hrană, fapt ce îi răzvrătește. Evreii privesc în urmă, la viața de sclavi din Egipt și o preferă pe aceasta în schimbul pustiului, unde moartea și foametea îi amenință. Dumnezeu, prin intermediul pustiului, vrea să încerce inima omului care va da dovadă de slăbiciune și de incapacitatea de a trece peste această încercare.

Evreii se răzvrătesc împotriva lui Moise și lui Aaron, chiar împotriva Domnului. Poporul dă dovadă de necredință atunci când cere ca Domnul să le dea numaidecât ceea ce le-a fost promis, nu au răbdarea și credința necesare. Un alt gest de necredință este acela al cioplierii vițelului de aur și al slăvirii acestuia.

Al treilea element, cel al îndurării divine și al iertării în care Domnul nu își poate abandona planul divin chiar dacă are de-a face cu un popor infidel și necredincios. În pofida necredinței propriului popor îi oferă hrană din belșug iar celor ce păcătuiesc le oferă mântuirea.

Așadar pustiul, prin bunăvoința Domnului nu este văzut ca loc al infidelității ci ca loc al triumfului și al fidelității Lui Yahve față de poporul său, triumful binelui și al îndeplinirii planului divin.¹⁶

Deșertul devine o parte din viața lui Moise căci în deșert Moise trăiește două experiențe diferite, într-un timp diferit. Prima experiență a lui Moise în deșert s-a petrecut atunci când acesta ucide egipteanul și a doua experiență, după 40 de ani mai târziu, după Exod când Moise își conduce poporul spre

---

¹⁶ *Vocabular de teologie biblică*, traducere de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, București, ARCB, 2001, pp. 602-605.

Canaan. Deșertul este locul în care Moise o va cunoaște pe femeia care îi va deveni soție și îi va dăruia doi copii. Deșertul îi oferă lui Moise liniște, siguranță, solitudine, tăcere, uitare și calm. Este locul propice apropierei lui de divinitate căci de aici ia naștere germenele vocației sale. Deșertul îi oferă lui Moise o aventură mistică în care își va afla pacea interioară, deșertul îl ghidează către divinitate. Deșertul va fi gazda unui întreg popor, va fi martorul întâmplărilor acestuia care vor rămâne scise în istorie, va fi martorul alianței dintre divinitate și om.¹⁷

Când vorbim, însă, de „interes”, nu avem în vedere sensul negativ, acela de „a-și privi interesul”, ci mai degrabă sensul de nevoie, de necesitate. Și nu orice fel de nevoie, ci o nevoie raportată la Dumnezeu, adică ceva de care Dumnezeu poate și este direct interesat să împlinească prin diverse mijloace. Și atunci, în cazul dreptății / echității nu poate fi vorba de o acțiune punitivă, pentru că sensul este de a împlini, de a dăruia, nu de a pedepsi sau de a cere socoteală de ceva. Ea reprezintă, deci, un favor al divinității în interesul umanității la un nivel la care numai Dumnezeu îl poate arăta.

„Atunci când Dumnezeu mântuiește, El înfăptuiește dreptatea ; atunci când Dumnezeu înfăptuiește dreptatea, El mântuiește – cu excepția situației când cineva refuză mântuirea »”.¹⁸

După cum observăm, sensul e profund pozitiv, intenția dreptății divine față de umanitate este acela de a oferi ceea ce umanitatea nu își va putea procura niciodată și anume mântuirea.

În istoria lui Israel legea nu apare decât cu eliberarea, exodul din Sinai. Cinci secole mai înainte, tribul lui Abraham lega între membrii săi raporturi de dreptate. Prin aceste raporturi, respectiv de căsătorie, testament, schimburi, există o revelație a dreptății lui Dumnezeu.

---

¹⁷ NEHER A., *Moise și vocația iudaică*, traducere și note de Țicu Goldstein, București: Editura Hasefer, 2002, pp. 110-111.

¹⁸ WRIGHT CH., *Etica Vechiului Testament pentru comunitatea creștină*, Oradea, Casa Cărții, 2019.

1. 2. Dreptatea divină în Vechiul Testament

În limbajul ebraic dreptatea este un act al judecății lui Dumnezeu, prin care El urmărește o restaurare a creației la dimensiunea inițială. Conceptele ebraice de drept și de dreptate nu se deosebesc nici de persoane nici de lucrurile la care se raportează: nu se deosebesc între ele. În limbajul Bibliei, noțiunea de drept este inseparabilă de cea de dreptate. Aceeași rădăcină ebraică (*ṭadaka*) se realizează în mod distinct în aceste cuvinte care semnifică just și justiție. Se poate traduce și prin drept și dreptate (în greacă: *dikaion, dikaiosune*). Chiar și atunci când sensul cuvintelor biblice este acela de judecată sau de pedeapsire, scopul final nu e pedeapsa, ci restaurarea umanității. În profetismul iudaic „viitorul nu este o fatalitate inevitabilă, ci, dimpotrivă, o posibilitate”,¹⁹ spune Henri Wald.

Din multitudinea de texte din Vechiul Testament care afirmă faptul că Dumnezeu este drept, poate că cea mai frumoasă și mai completă afirmație este aceea în care ni se spune că *Domnul iubește dreptatea și judecata. (Ps 33,5)* Acești doi termeni, **dreptate** și **judecată**, se împart de sute de ori în Biblie în tot felul de forme.

Vom analiza pe rând cei doi termeni:

Pentru dreptate este folosit termenul *ṭedeqah*, care înseamnă atât justiție, cât și dreptate, dar și caritate. În ce privește caritatea însă termenul nu are un sens generic de a face gesturi caritabile, ci mai degrabă se referă la gesturile pe care bogații trebuie să le facă față de cei săraci. Distingem aici un gest făcut din preaplinul unora în favoarea altora mai puțin avuți. Mergem de fapt cu gândul la relația dintre Dumnezeu și creație; Dumnezeu oferă din preaplinul generozității și dragostei sale, iar creația există prin bunătatea acestuia. Într-un sens spiritual cel care oferă se comportă „ca un boier”²⁰ care are mai mult decât îi trebuie și

---

¹⁹ WALD H., *Înțelesuri iudaice*, Editura Hasefer, Bucuresti, 1995, p. 121.

²⁰ Expresie folosită de Nicolae Steihardt în *Dăruind vei dobândi, Despre milă*, Dacia, Cluj-Napoca, 2002.

nu se calicește față de sărac. Christopher Wright afirma, chiar, că termenul este „profund relațional”, deci nu îmbrățișează o noțiune abstractă, pur teoretică.

La evrei binefacerea este foarte importantă; atât de importantă că un sărac este considerat un fel de ambasador al lui Dumnezeu care oferă șansa de a împlini *şedeqah*. Pe aceeași idee Antoine de Saint-Exupery în *Citadela* spunea: „Chiar și pe cerșetor, fără a-i exagera importanța, l-am văzut ca pe un ambasador al divinității”²¹

Scrierile Vechiului Testament nu fac o separație clară între sensul juridic și cel etico-moral al cuvântului dreptate. Acest limbaj, însă, nu este unul intenționat, ca și când evreii înșiși au ținut înadins să transmită o astfel de eroare, ci este mai degrabă o chestiune care trebuie pusă în seama timpului, în seama restrânselor posibilități de percepție, în seama limbajului limitat. Revelația progresivă ține și de capacitatea omului de a înțelege și de a reproduce ceea ce Dumnezeu transmite. Henri Wald spune că „limbajul devenea o problemă ori de câte ori societatea intra într-o criză”, ceea ce înseamnă că trebuie să ținem cont de greutatea pe care înaintașii noștri au avut-o în a transmite ideile, iar astăzi e normal să le găsim depășite și să simțim nevoia să le îmbunătățim. În plus, înțelepții antichității refuzau deseori să scrie ideile deoarece considerau că scrierea este o diminuare a dialogului, o diminuare a vieții limbajului. Dovadă faptul că astăzi ne aflăm în fața unor texte care necesită interpretare, deoarece nu mai avem în față autorii (umani, în cazul Scripturilor) care să ne lămurească textele; care să ne explice concret ce mesaj transmite acele texte.

Cel de-al doilea termen, *šâpaț*, se referă la activitatea judiciară. Se poate referi la o slujbă de legiuitor sau jurist sau „ca judecător arbitrând între două părți aflate în dispută; a pronunța judecata declarând cine este vinovat și cine este inocent; a pune în executare judecata, aplicând consecințele legale ale

---

²¹ DE SAINT EXUPERY A., *Citadela*, Ed. RAO, 2013, p. 33.

sentinței”.²² Acțiunea aceasta de a judeca nu are neapărat legătură cu o sală de tribunal sau cu un loc special de judecată, ci se poate desfășura oriunde. De aici caracterul generalist: orice om poate face dreptate și judecată. Frumusețea acestui termen constă în aceea că el nu se referă la un act juridic abstract, neutru, ci la un act salvator, prin care sunt recuperate și relegate două părți aflate în conflict.²³

Există, de asemenea și substantivul *mišpâț*, care descrie un întreg proces juridic sau rezultatul unui proces juridic. Cartea Legământului este numită *mišpâțim*. De aici vine și „*mišpâț*-ul văduvei și al orfanului”, care se referă la un proces legitim împotriva celor care exploatează văduva sau orfanul²⁴ – după cum afirmă Christopher Wright.

În ce privește ideea de dreptate și de judecată, istoria mântuirii, istoria revelației divine în istoria umanității, a arătat cu prisosință dorința dintotdeauna a lui Dumnezeu de a ridica umanitatea la nivelul idealurilor Sale. Judecata, oricare ar fi ea, se subordonează dreptății ca ideal suprem de restaurare a umanității. Dumnezeu este drept, și pentru că e drept El vrea să ofere fiecăruia, în mod egal, șansa binelui suprem.

„Valoarea supremă a societății este individualitatea – spune Henri Wald. Deși atotputernic, Dumnezeu n-a creat dintr-o dată întreaga umanitate, ci un singur om, pe Adam, pentru ca nimeni să nu pretindă că are o obârșie superioară altora. (...) Individualitatea umană este și produsul și valoarea și scopul suprem al existenței sociale... istoria este procesul de perfecționare morală a fiecăruia și a relației sale cu ceilalți”.²⁵

La fel, în *Gen* 18,19, găsim scris că Dumnezeu l-a ales pe Avraam pentru a le porunci fiilor săi după el să țină calea Domnului făcând ce este *drept* și

---

²² WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 259.

²³ În Noul Testament vedem această idee în consecințele lucrării salvatoare a lui Cristos. Apostolul Paul spune că moartea lui Cristos „a surpat zidul” care despărțea pe oameni de Dumnezeu și pe oameni unii de ceilalți.

²⁴ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 259.

²⁵ WALD H., *op. cit.*, pp. 110 - 111.

corect. Perspectiva aceasta era una cu bătaie lungă, intenția lui Dumnezeu fiind aceea de a scoate din Avraam o comunitate de oameni care să îi oglindească dreptatea și judecata în toată lumea. „Cunoașterea lui Dumnezeu - spune Wright – nu este doar spiritualitate interiorizată, ci este o chestiune de transformare a valorilor și angajamentul practic care decurge de aici”.²⁶ De partea cealaltă, Miroslav Volf spune: „Înfăptuind dreptatea, Israelul trebuia să îl imite pe Dumnezeu, care «face *dreptate și judecată* celor asupriți». Înfăptuirea dreptății și lupta în potrive nedreptății nu erau lucruri adiționale, ceva opțional pentru credința israelită; ele stăteau în centrul acesteia”.²⁷

Despre regele David ni se spune că „domnea peste întregul Israel, *judecând și făcând dreptate întregului popor*” (2 Sam 8,15). Și atunci, nu trebuie să ne mire că textele biblice spun despre David că *a fost un om după inima lui Dumnezeu* (2 Sam 8,15) pentru că a face dreptate și judecată reprezentau caracteristici divine. Fiul lui Dumnezeu, Isus Cristos, va fi chemat „fiu al lui David”, nu doar pentru descendența lui terestră, ci și pentru întruchiparea dreptății și judecării pe care regele David le-a inițiat la nivelul său.

Cel mai elocvent exemplu în privința modului drept în care Dumnezeu acționează îl reprezintă evenimentul numit „Sodoma și Gomora”. După ce află ceea ce intenționează să facă Dumnezeu, Avraam întreabă retoric: „Oare nu va face Judecătorul întregului pământ ceea ce este *drept*?” (*mișpâț*, Gen 18,25).

Christopher Wright sugerează filosofic că Avraam ar fi spus că ar exista un standard de dreptate față de care însuși Dumnezeu ar trebui să se supună, ca și când ar exista un standard de dreptate superior lui Dumnezeu. De aici se naște dilema – după cum spune acest autor – „ceva este drept doar pentru că dorește sau face Dumnezeu; sau Dumnezeu dorește și face anumite lucruri pentru că ele sunt drepte?”²⁸. Bineînțeles că nu este vorba ca Dumnezeu să se supună unei

---

²⁶ EDMOND J., *Vechiul Testament*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 169.

²⁷ VOLF M., *op. cit.*, p. 265.

²⁸ FORTE B., *Esența creștinismului*, Editura ARCB, București, p. 57.

legi superioare acestuia, ci de faptul că Dumnezeu este credincios integrității propriului său caracter. Modul cum este afirmată întrebarea lui Avraam ar încuraja ideea că dreptatea există ca ceva exterior lui Dumnezeu.

În realitate, modul cum vede Avraam lucrurile face ca aceasta să pară exterioară, pentru că erau, de fapt, exterioare lui Avraam. Ceea ce este important din acest eveniment e faptul că Dumnezeu nu acționează niciodată în contradicție cu propriul său caracter; nimeni și nimic nu-l determină să se comporte altfel decât o arată caracterul său.

1. 2. 1. Dreptatea retributivă

„Cei buni vor prospera și cei răi vor suferi”,²⁹ este definiția simplă pe care o găsim în *Comentariu cultural istoric al Vechiului Testament* despre principiul răsplătirii sau dreptatea retributivă. Ea era stipulată inclusiv în legile de pe muntele Sinai prin binecuvântări și blesteme: dacă făceai ce spunea Dumnezeu erai binecuvântat, invers, erai blestemat. În contextul de atunci această idee a prins foarte bine, mai ales că „evreii aveau o idee foarte vagă despre viața de după moarte și nici o revelație referitoare la judecata sau răsplata în viața de apoi, judecata lui Dumnezeu putea fi împlinită numai în această viață”.³⁰ Este clar că nici Dumnezeu nu s-a complicat să le explice lucrurile pe care noi le știm astăzi. Pe fondul revelației progresive Dumnezeu s-a mulat pe gândirea și nivelul lor limitat de înțelegere. Totuși, nu putem afirma că toți credeau același lucru, „binecuvântarea – spune Christopher Wright – niciodată nu e înțeleasă ca «răsplata» garantată – într-adevar, unii din slujitorii cei mai credincioși ai lui Dumnezeu au rămas săraci”.³¹

---

²⁹ WALTON J., *Comentariu cultural-istoric al Vechiului Testament*, Oradea: Casa Cărții, 2014, p. 532.

³⁰ *Ibid.*

³¹ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 153.

Majoritatea evreilor, și nu numai, credeau că dreptatea lui Dumnezeu se manifesta prin faptul că răsplătește binele și pedepsește răul, astfel că bogăția și fericirea erau considerate efecte ale neprihănității și binecuvântării, iar lipsa și suferința, erau văzute ca blestem sau pedeapsă de la Dumnezeu ca urmare a păcatului. Această concepție era întâlnită și la babilonieni și asirieni, fără a fi încadrată însă într-un anumit sistem teologic ca la evrei.

În cartea lui Iov, personajul principal îndrăznește să se ia „de șireturi” cu Dumnezeu. Deși nu dispune de toate datele problemei, Iov declară răspicat că Dumnezeu nu se încadrează în mentalitatea acestei dreptăți retributive. Iov spune că Dumnezeu nu acționează ca efect al faptelor umane, Dumnezeu nu e sluga comportamentului uman. Dreptatea retributivă îl obligă, practic, pe Dumnezeu să stea de pază compensând sau pedepsind în funcție de cum se comportau oamenii. De unde reiese că în relație cu divinitatea se credea că omul poate trage sforile, putea influența deciziile divinității. Iată cum descrie Roger Caillos acest tip de relație:

„Individul vrea să reușească în ceea ce întreprinde, sau să dobândească virtuțile ce-i vor permite să reușească, să prevină nenorocirile care îl pândesc, ori pedeapsa meritată de vreo greșală a lui. Ansamblul societății, cetății sau tribului se află în aceeași situație: de ar face război, își dorește biruința și se teme de înfrângere; de se bucură de prosperitate, vrea s-o păstreze mereu și, invers, se preocupă să evite ruina pe care crede că o presimte venind. Acestea sunt doar atâtea favoruri pe care individul sau statul au a le obține de la zei, de la puterile personale ori impersonale de care ordinea lumii e socotită a depinde. Atunci, pentru a le constrânge să i le acorde, postulantul nu își imaginează ceva mai bun de făcut decât să le-o ia înainte, făcându-le un dar, un sacrificiu, consacrand pe socoteala sa ceva, prin introducerea în domeniul sacral, ceva ce-i aparținea și pe care îl abandonează sau [ceva] de care dispunea după voie și asupra căruia renunța să mai aibă vreun drept. Astfel, puterile sacre ce nu mai pot refuza acest dar uzurar, devin debitoarele donatorului, sunt legate de ceea ce au primit și, ca să nu rămână mai prejos,

trebuie să acorde ce li s-a cerut: avantaj material, virtute sau scutirea de pedeapsă. (...) Prin sacrificiu, credinciosul li s-a făcut creditor și așteaptă ca puterile pe care le venerează să se achite de datoria contractată față de el, îndeplinindu-i dorințele”.³²

În Primul Legământ, ideea de dreptate – indiferent cum e văzută – are un caracter profund social. Credința că ceea ce făceau în această viață se răsfrângea asupra lor în același context, îi determina pe evrei să pună un mare accent pe relația cu semenii. Dacă am analiza profund majoritatea textelor privitoare la dreptate am avea, poate, cel mai echilibrat cod civil care ar fi putut exista vreodată în istoria umanității. Lucrurile sunt cu atât mai frumoase cu cât aceste lucruri au fost gândite, apoi scrise, cu câteva mii de ani în urmă.

Gândirea evreilor pleacă de la credința că Dumnezeu este cel care face dreptate. E foarte important acest aspect, deoarece el îngrădește pornirile naturale, firești ale omului de a-și face singur dreptate deseori, în modurile cele mai eronate cu putință. Dacă luăm în calcul faptul că Legea lui Moise se naște în contextul legii talionului, provenită de la babilonieni, avem un tablou clar al nenumăratelor răzbunări și nedreptăți pe care umanitatea le-a practicat în istoria ei. Deoarece Dumnezeu este cel care face dreptatea, evreul este chemat să o urmeze’ cu scumpătate. Evreul este chemat să îl arate pe Dumnezeu în modul cum administrează dreptatea.

Ni se amintește, deasemena, că administrarea dreptății atrage după sine și niște consecințe. Felul cum face fiecare dreptatea atrage după sine consecințe de aceeași greutate. „Domnul va răsplăti fiecăruia după dreptatea lui și după credincioșia lui” spune cartea Samuel. Din această pricină fiii lui Samuel înșiși, au fost pedepsiți de Dumnezeu pentru că *luau mită și călcau dreptatea*.

Ei bine, când privim la experiența umană subiectul acesta al dreptății retributive este extrem de alambicat. Sunt multe texte în care oamenii pretind că sunt binecuvântați de Dumnezeu datorită ascultării lor sau, din contră, că sunt

---

³² CAILLOS R., *Om și sacrul*, București, Editura Nemira, 1997, p. 28.

pedepsiți din cauza neascultării lor. Dacă rămânem numai la acest tip de texte atunci e clar că dreptatea retributivă e cea care pare că domnește. Dincolo de această perspectivă extrem de limitată, care îi ține pe oameni în întuneric, pătrunde frecvent modul extraordinar de frumos în care Dumnezeu și-a educat poporul într-un cu totul alt spirit. Dacă în prima fază oamenii cred că trebuie să facă ceva pentru a fi binecuvântați, să merite, adică, binecuvântările divine, Christopher Wright spune că „închinarea lui Israel se bazează pe ceea ce Dumnezeu a făcut deja”.³³ Chemarea israeliților la închinare și sărbătoare, presupunea faptul că Domnul Dumnezeu i-a binecuvântat deja, „închinarea este prezentată, așadar, ca un răspuns, nu ca o negociere”.³⁴ De unde deducem șubredul suport pe care dreptatea retributivă se sprijinea și care pornea mai degrabă din limitările, fricile și necunoașterea voii lui Dumnezeu. Această închinare – așa cum vom vedea și mai jos – trebuia să includă și categoriile defavorizate; cu cât israeliții înțelegeau mai repede binecuvântările pe care le primiseră deja, cu atât puteau să-și deschidă inima către cei care aveau nevoie să beneficieze din preaplinul binecuvântărilor lor.

Legătura aceasta dintre bucuria sărbătorii pentru binecuvântările deja primite și relația cu persoanele defavorizate o vedem în *Deut* 16, 11. Toate categoriile posibile sunt incluse în bucuria israelitului care conștientizează bunătatea și dragostea divină: „*Să te bucuri înaintea Domnului Dumnezeului tău, în locul pe care-l va alege Domnul Dumnezeul tău, ca să locuiască Numele Lui acolo, tu, fiul tău și fiica ta, robul și roaba ta, levitul care va fi în cetățile tale și străinul, orfanul și văduva care vor fi în mijlocul tău.*” (*Deut* 16, 11)

---

³³ HESCHEL A., *Dumnezeu în căutarea omului*, Editura Hasefer, București, 2001, p. 46.

³⁴ *Id.*, p. 78.

CAPITOLUL 2

Categoriile sociale din Primul Legământ și relația dreptății divine cu acestea

În Vechiul Testament Dumnezeu le spune evreilor să facă dreptate văduvelor, orfanilor, celor asupriți etc. Cateva exemple sugestive:

Ps 82,3: „Faceți dreptate celui slab și orfanului, dați dreptate nenorocitului și străinului.”

Is 1,17: „Învățați-vă să faceți binele, căutați dreptatea, ocrotiți pe cel asuprit, faceți dreptate orfanului, apărați pe vaduvă!”

Ier 21,12: „Faceți dreptate dis-de-diminează și scoateți pe cel asuprit din mâna asupritorului, ca să nu izbucnească mânia mea ca un foc și să se aprindă fără să se poată stinge, din pricina răutății faptelor voastre!”

Ier 22,3: „Faceți dreptate și judecată; scoateți pe cel asuprit din mâinile asupritorului; nu chinuiți pe străin, pe orfan și pe vaduvă; nu apăsați și nu vărsați sânge nevinovat.”

Ez 45,9: „Încetați cu silnicia și răpirile, faceți judecată și dreptate!”

Caracteristica comună a văduvelor, orfanilor, săracilor, și a străinilor constă în faptul că au pierdut niște privilegii normale, comune, de care toți oamenii beneficiază. Să faci „dreptate” sau să te poți „drept” față de aceste categorii, înseamnă să acoperi golul, nevoia, problema de care ele suferă. Dreptatea, deci, nu e un afront, nu e o împotrivire, nu e o pedeapsă, nu-i o expresie a mâniei, ci o formă de echitate: să împlinești celui de lângă tine un interes stringent, o nevoie acută, fundamentală.

„Toți profetii au denunțat exploatarea, huzurul, fastul, nepăsarea față de văduve, orfani, săraci și străinii neajutorați”,³⁵ spune Henri Wald.

---

³⁵ WALD H., *Înțelesuri iudaice*, Editura Hasefer, București, 1995, p. 121.

Pare că Dumnezeu are o înclinație specială față de oamenii care trec prin nevoi. Se identifică cu partea slabă și mai puțin plăcută a umanității, parte pe care deseori însăși umanitatea o respinge sau o neagă.

„Când Dumnezeu se uită la o văduvă – spune Miroslav Volf – nu vede în ea «un agent liber și rațional», ci o femeie fără nici un statut în societate. Când Dumnezeu se uită la un călător, el nu vede pur și simplu o ființă umană, ci un străin despărțit de rețeaua relațiilor, supus prejudecăților și candidat la atribuirea vinei. Cum acționează Dumnezeul care înfăptuiește dreptatea față de cei asupriți în cazul văduvelor și a străinilor? La fel cum o face în cazul oricărei ființe umane? Nu. „Dumnezeu este părtinitor în cazul lor. *El îi ocrotește pe cei străini și îi sprijinește pe orfan și văduvă (Ps 146,7-9)* într-un fel în care nu o face față de cei puternici”.³⁶

Ne putem întreba aici, la modul cel mai sincer, dacă nu cumva faptul că Dumnezeu ține partea văduvelor, orfanilor, săracilor, străinilor etc. nu e tocmai acesta un mod de a nedreptăți celelalte categorii. „Dumnezeu este de partea celui slab”, pare mai degrabă un favoritism. Mai degrabă, - spune Christopher Wright – „săracii, ca grup specific din societate, au parte de o atenție specială din partea lui Dumnezeu, deoarece ei sunt partea «nefericită», sunt într-o situație de crasă nedreptate. (...) Dumnezeu preia cauza acestuia și-l apără de cei care fac nedreptate”. În consecință, „apărând cauza celor oprimați în felul acesta, profeții îl desculpă pe Dumnezeu de suspiciunea de a fi de partea celor bogați și puternici”.³⁷

Să luăm câteva exemple în care ni se arată faptul că pentru Dumnezeu nevoia umană e mai importantă decât drepturile strict legale.

1. Un sclav refugiat este mai important decât proprietarul acestuia (*Deut* 23,15.16). În societatea antică timpurie unde funcționa sclavagismul, proprietarul avea drept de viață și de moarte asupra sclavului. Un sclav care

---

³⁶ VOLF M., *op. cit.*, p. 270.

³⁷ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 271.

fugea de la stăpânul său era pedepsit cu moartea. Art. 15 și 16 din Codul lui Hammurabi prevedea pedeapsa cu moartea inclusiv celor care înlesneau fuga unui sclav sau care îl ascundea pe fugar. Ei bine, în relația cu Yahve, lucrurile se schimbă, legile pe care aceștia le inițiază au „un puternic coeficient contracultural”, după cum afirmă Christopher Wright. În cazul nostru, Dumnezeu poruncește: „Să nu dai înapoi stăpânului său pe un rob care va fugi la tine după ce l-a părăsit”. Lucrurile sunt clare: dacă i-ar fi fost bine, nu ar fi fugit.

2. O femeie prizonieră are prioritate în nevoile ei față de soldatul care vrea să o ia de nevastă. (*Deut* 21,10-14) Deși ideea de război ne repugnă, societatea acelor vremuri era construită, practic, în jurul războiului. Era ceva ce Dumnezeu nu putea oprima, fără a pune în pericol, în același timp, viața evreilor. Într-o societate în care războiul e un mod de viață, faptul de a te apăra devine el însuși un mod de a lupta. În consecință, toată lumea e prinsă în acest vârtej al violenței. În ciuda acestui lucru, Dumnezeu limitează violența la nivelul câmpului de bătălie: femeia luată ca prizonier cu scopul de a fi soția unui evreu, are niște drepturi care trebuie respectate. „În mijlocul urâteniei războiului – spune Christopher Wright – legea lua apărarea celor slabi (femeia, prizonierul, străinul), potejându-i de cei puternici (bărbatul, biruitorul, soldatul, soțul)”.³⁸

3. Datornicul are prioritate în fața creditorului (*Deut* 24,6, 10-13) Dumnezeu favoriză în Vechiul Legământ împrumuturile pentru cei săraci. Săracul, însă, era deseori pus în situația să nu își poată plăti datoria. În cazul acesta legea solicită din partea creditorului respect față de situația defavorizată a datornicului. Pentru că are nevoie de hrană, de protecție, de căldură, creditorul nu are voie să îi ia datornicului casa, haina, mâncarea etc. mai mult decât atât, Dumnezeu respectă inclusiv intimitatea datornicului, creditorul neavând voie să dea buzna în casa acestuia.

---

³⁸ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 314.

4. Nevoia celor fără proprietăți sau mijloace de subzistență în raport cu drepturile proprietarilor. (*Deut 24,19-22*) Am mai scris despre acest aspect, însă este necesar să specificăm faptul că prin astfel de legi Dumnezeu reamintea avuților că, în ultima instanță, singurul proprietar al pământului și al vieții lor chiar, e numai Dumnezeu. Pe lângă faptul că nevoia săracilor este pusă în prim-plan, Dumnezeu realizează și o lecție de teologie cu poporul său.

Principiul din spatele acestor legi este acela că drepturile oamenilor se supun nevoilor oamenilor. Într-un anumit mod, prin grija față de oamenii defavorizați, Dumnezeu reamintește umanității întregi propriile ei neajunsuri, pe care aceasta ar vrea să le ascundă, să le minimalizeze. Pornit spre a restaura umanitatea, Dumnezeu lucrează în oameni și prin oameni pentru împlinirea acestui deziderat important. E o conlucrare divino-umană, dar o conlucrare în care omul are nevoie să fie însuflețit de către Dumnezeu deoarece omul are dezavantajul de a fi atât beneficiarul, dar și victima care beneficiază de această restaurare. Fiecare categorie socială în parte ne ajută să înțelegem pârghiile naturale și spirituale pe care Dumnezeu le pune la dispoziție oamenilor pentru a le susține și vindeca.

2. 1. Văduvele și orfanii

În Biblie vedem scris că, atât în vechime, cât și în Biserica Primară, grija față de văduve și orfani a reprezentat o parte importantă a închinării față de Dumnezeu. Nu era ceva neobișnuit ca într-o societate afectată de războaie permanente o femeie să ajungă văduvă sau copiii să rămână orfani. Văduvele „purtau haine special care le evidențiau statutul de văduve”,³⁹ citim în Comentariu cultural-istoric al Vechiului Testament. Conform Legii lui Moise aceste haine o îndreptățeau să primească privilegiile cuvenite unei văduve, printre care și culesul grânelor rămase din urma secerătorilor. Atunci când evreii

---

³⁹ WALTON J & alții: *op. cit.*, p. 73.

secerau grânele sau strângeau fructele, aveau obligația de a lăsa ceea ce rămânea pe câmp pentru a fi culese de văduve și orfani. *„Când îți vei secera ogorul și vei uita un snop pe câmp, să nu te întorci să-l iei – să fie al străinului, al orfanului și al văduvei, pentru ca Domnul Dumnezeul tău să te binecuvânteze în tot lucrul mâinilor tale. Când îți vei scutura măslinii, să nu culegi a doua oară roadele rămase pe ramuri – ele să fie ale străinului, ale orfanului și ale văduvei.”* (Dt 24,7). Dar nu doar că există această grijă față de această categorie, dar există și interdicția clară față de orice fel de asuprire la adresa lor. Există un fel de *parțialitate* a lui Dumnezeu față de văduve sau față de ceilalți oameni defavorizați.

În dese atenționări pe care profeții le lansau la adresa israeliților se găsea și încălcarea dreptului văduvei și orfanului, ca fiind unul din motivele principale ale mâniei divine. Văduvele și orfanii reprezentau categoria cea mai specială dintre săracii poporului, deoarece după moartea soțului sau a părinților, mulți din ei puteau rămâne singuri, fără nici un fel de sprijin. Porunca lui Dumnezeu era cât se poate de clară : *„Să nu te atingi de dreptul străinului și a orfanului și să nu iei zălog haina văduvei.”* (Dt 34, 7).

„Ne întrebăm – spune Christopher Wright – dacă înțelegerea tradițională a dreptății, ca « imparțialitate strictă », este cu adevărat, adevărată într-un context biblic. Din contră, este clar că Domnul este grijuliu mai ales cu nevoile celor marginalizați (vezi *Deut* 10,18.19) iar în aceasta constă, se pare, în termenii lui Dumnezeu, însăși natura dreptății. Ca urmare, oamenii ar trebui să fie preocupați cu prioritate de aceste nevoi”⁴⁰.

Vedem dreptatea lui Dumnezeu care se raportează în mod special acestor categorii. „Să faci dreptate” sau să te porți drept cu văduvele și orfanii, înseamnă în limbaj biblic să acoperi nevoia, suferința, problema, lipsa care a afectat pe un astfel de individ. Dreptatea, deci, nu este un afront, o împotrivire, nu are un caracter punitiv, nu este o expresie a mâniei divine, ci o formă de

---

⁴⁰ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 270.

echitate : să împlinești celui lipsit de lângă tine o nevoie acută, stringentă, fundamentală.

Și în Biserică grija față de orfani și văduve a reprezentat o prioritate atât pentru apostolici cât și pentru urmașii lor. Apostolul Iacov scrie în epistola sa nu doar că trebuie să avem grijă de aceste categorii, dar și faptul că această grijă reprezintă însăși dovada unei religii curate, adevărate. Grija față de văduve și orfani este de aceeași importanță cu grija de a nu ne lăsa pătați și influențați de cele lumești.

„Religia curată și neîntinată înaintea lui Dumnezeu, Tatăl nostru, - spune Apostolul Iacov – este să cercetăm pe orfani și pe văduve în necazurile lor și să ne păzim neîntinați de lume“.⁴¹

2. 2. Săracii

„Strigătul săracului se ridică până la Dumnezeu, dar nu ajunge la urechile omului » scria Félicité-Robert de Lamennais în sec. Al XIX – lea. Deseori această categorie este marginalizată făcând și mai greu accesul acestora la mila semenilor lor.

În Biblie săracii sunt puși la un loc cu văduvele sau cu orfanii, așa cum găsim scris în Psalmul 82, 2 : *„Faceți dreptate celui slab și orfanului, dați dreptate nenorocitului și săracului.”* Ei reprezintă, ca și văduvele și orfanii, o categorie defavorizată, iar Dumnezeu are grijă să îi ia sub protecția Lui. Ca și la văduve și orfani, săracului i se dă dreptul să culeagă de pe urma secerișului celorlalți. Confirmarea acestui fapt o găsim scrisă în Levitic : *„Când vei secera semănăturile din țara voastră, să lași neseccat un colt din câmpul tău și să nu strângi ce rămâne de pe urma semănăturii. Să lași săracului.”* (Lv 23,22) De asemenea, evreii sunt sfătuiți să nu ia camătă de la săracii care se împrumută de

---

⁴¹ Iac 1, 27

la ei. „Nu fi față de el ca un cămătar” (Ex 22,25), se specifică în lege, în special pentru faptul că săracul se împrumută, de obicei, pentru că are lipsuri și nu pentru a face negoț sau altceva. Camăta ar îngreuna restituirea datoriei, ar face din sărac un sclav al aproapelui său, lucru pe care Dumnezeu îl interzice și anticipează prin această protecție suplimentară.

Pentru că la judecată există riscul și ispita ca cel sărac să fie nedreptățit, Dumnezeu poruncește : „La judecată să nu te atingi de dreptul săracului” (Ex 23,6). Și la fel ca și în Noul Testament, judecarea cu dreptate a săracului este o dovadă a spiritualității corecte, o dovadă a cunoașterii lui Dumnezeu. În cartea profetului Ieremia găsim scris : „Judeca pricina săracului și a celui lipsit și era fericit. Nu înseamnă lucrul acesta a Mă cunoaște ?, zice Domnul.” (Ier 22,16)

Să nu ne închipuim însă că întotdeauna oamenii au ascultat de Dumnezeu și au făcut întocmai cum a spus el. Aceste legi și directive au fost date tocmai pentru că tendința e aceea de a asupri pe cel sărac și de a ignora dreptul nenorociților. În cartea lui Iov avem descrisă o astfel de situație într-un limbaj cât se poate de sugestiv : „Săracii umblă goi de tot, fără îmbrăcăminte, strâng snopii și-s flămânzi.” (Iov 24,10).

Și în cartea lui Amos întâlnim nedreptatea față de năpăstuiți ; aici descoperim indignarea cu care acest fost țaran denunța nedreptățile săvârșite de clasele înalte față de cei lipsiți care adesea, din cauza datoriilor, erau constrânși să se vândă ca sclavi pe prețuri derizorii : „Așa vorbește Domnul : Pentru trei nelegiuiri ale lui Israel, ba pentru patru, nu-Mi schimb hotărârea, pentru că au vândut 33ina n neprihănit pe bani și pe sărac pe o pereche de încălțăminte.” (Am 2,6)

În cartea profetului Miheia, de asemenea, li se sugerează evreilor :

„Ți s-a arătat, omule, ce este bine ! Și ce alta cere Domnul de la tine decât să faci dreptate, să iubești mila și să umbli smerit cu Dumnezeul tău ?” (Mih 6,8)

Despre acest text Leonard Sweet spune : „Dragostea pentru dreptate» și «foamea după dreptate» trădează o interpretare greșită a versetului din Mica 6, 8 în care ni se spune că trebuie să iubim mila, să facem dreptate și să umblăm smeriți. Există prea mulți oameni care iubesc dreptatea, când ar trebui să iubească mila făcând dreptate”.⁴²

Avem și un text pe care îl întâlnim și în Noul Testament, și pe care Isus îl citează, și anume: „*Totdeauna vor fi săraci în țară, de aceea îți dau porunca aceasta: Să-ți deschizi mâna față de fratele tău, față de sărac și față de cel lipsit din țara ta.*”⁴³

Acest text pare, mai degrabă, un fel de avertisment. Evreii sunt înștiințați și atenționați chiar, că săracii nu sunt un fenomen izolat care apare când și când, ci e unul permanent. Asta înseamnă că sărăcia aproapelui lor nu trebuia să îi ia prin surprindere, fiecare având oportunitatea de a contribui la reducerea sărăciei acestora. Acest element îl găsim și în Biserica Primară când creștinii puneau deoparte ajutoare pentru săracii din alte biserici. Vorbim, deci, despre gesturi intenționate și organizate, nu de atitudini spontane lăsate la învoiala fiecăruia.

Există și voci care spun că sărăcia în Vechiul Testament nu avea legătură cu moralitatea. Astăzi înțelegem și noi acest aspect, pentru că ar fi anormal să credem că un om sărac e un om „nebinecuvântat”. Un om se poate bucura de atenția întregă a lui Dumnezeu inclusiv în sărăcie, pentru că sărăcia nu e determinantă. Cu toate acestea – spune Christopher Wright – „sărăcia nu poate fi abordată doar ca o chestiune de ordin economic sau material fără ca, în același timp, să angreneze și chestiunea relațională a nedreptății sociale și a exploatării”.⁴⁴

---

⁴² SWET L. & VIOLA F., *Manifest pentru Isus*, Iași: Casa Cărții, 2014, p. 118.

⁴³ *Deut* 15, 11. Isus spune: “*Pe săraci îi aveți totdeauna cu voi*”. Vom lărgi acest subiect în capitolul al treilea.

⁴⁴ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 170.

Asta înseamnă că, deși sărăcia poate surveni pe cale naturală sau din cauza leneviei, Vechiul Testament recunoaște oprimarea sau exploatarea celor vulnerabili ca fiind cauze ale apariției sărăciei.

„Profeții nu considerau sărăcia drept rezultatul întâmplării, destinului sau al leneviei. Sărăcia era, pur și simplu, creația celor bogați, care au călcat legământul din pricina lăcomiei lor. Bogații își foloseau abilitățile și resursele pentru a-și susține propriile interese. În acest fel, ei au încălcat legământul, au distrus unitatea lui Israel, au chemat judecata divină asupra lor”.⁴⁵

Astăzi cunoaștem acea sintagmă care aproape că ne face să ne simțim vinovați, atribuită Maicii Tereza : „Este foamete pe pământ nu pentru că nu putem să-i săturăm pe cei săraci, ci pentru că nu-i putem sătura pe cei bogați !”

De ce Dumnezeu era îndreptățit să ceară socoteală bogaților evrei pentru co-naționali lor săraci ? O serie de texte legislative din Vechiul Testament arată faptul că lucrurile în privința sărăciei erau clare ca lumina zilei. În Levitic, cap. 25, există o serie de afirmații care încep cu formula : „Dacă unul din frații tăi ajunge sărac...” (vv. 25, 35, 39, 47), texte care nu fac deloc referire la vreo vină sau vreun vinovat pentru sărăcie, ci încearcă să găsească soluții. Lucrurile sunt clare și se găsesc sub întrebarea : Ce trebuie făcut atunci când un frate este sărac ? Nu contează motivul din cauza căruia a ajuns așa sau cauzele care au determinat această stare de sărăcie. Ne și gândim că această atitudine nu poate porni decât din partea unui Dumnezeu înțelept, care înțelege că nevoia imediată nu e găsirea unui vinovat, ci satisfacerea nevoii stringente a celui sărac. Dacă un om este flămând, degeaba facem anchetă și studii de caz, dacă nu îi dăm o pâine sau un blid cu mâncare.

Iată de ce când evreul înstărit își dădea zeciuială la Templu, ceea ce dăruia lui Dumnezeu venea la pachet cu ceea ce trebuia să dăruiască levitului, săracului, văduvei sau orfanului. Nimeni nu putea pretinde că a dăruit Domnului

---

⁴⁵ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 170.

fără să fi dăruit și acestor necăjiți. Dacă ar fi să folosim o comparație : e ca un seif cu două chei pe care nu îl poți deschide decât dacă sunt introduse amândouă în același timp. E o garanție pe care Dumnezeu o impune în favoarea năpăstuiților și, în același timp, pentru a garanta limitarea și chiar stoparea abuzurilor și a lăcomiei.

„După trei ani, să scoți toată zeciuiala din venitul tău din anul al treilea și s-o pui în cetățile tale. Atunci să vină levitul, care n-are nici parte, nici moștenire cu tine, străinul, orfanul și văduva care vor fi în cetățile tale și să mănânce și să se sature, pentru ca Domnul Dumnezeul tău să te binecuvânteze în toate lucrările pe care le vei face cu mâinile tale.” (Deut 14,28.29)

2. 3. Străinii

Ca în toate celelalte domenii ale vieții evreiești, există o evoluție și în ce privește relația cu „celălalt” de la înțelesul de „străin” și chiar de „dușman” la cel de „oaspete” și chiar de „colaborator”.⁴⁶ Henri Wald spune că această evoluție a început din vremea lui Moise, când, în mod paradoxal, exista porunca : *„iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți !” (Lv 19,18)* Paradoxal, deoarece relația cu aproapele în această formă deplină, o găsim peste câteva mii de ani și în gândirea lui Isus Cristos, adică atunci când spunem că a avut loc revelația deplină.

Și în Talmud găsim o expresie, pe care o întâlnim la Isus Cristos, aparținând rabinului Hillel. Când un străin i-a cerut să-l învețe iudaismul într-un timp foarte scurt – atât de scurt cât poate sta un om într-un picior – rabinul i-a spus : *„Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face”*.⁴⁷

---

⁴⁶ WALD H., *op. cit.*, p. 15.

⁴⁷ *Mișpatim 5764*. În Evangheliile sensul este pozitiv, optimist: *Ce voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți-le și voi la fel*: nu este despre ce să „nu” facă omul, ci despre ce să facă; nu e o interdicție, ci o poartă deschisă către celălalt.

În tradiția biblică timpurie, *celălalt* nu avea sens de individ, ci de trib, clan, neam. Acest sens crește și se maturizează către *individ* și chiar către *persoană*, atunci când cultura iudaică o întâlnește pe cea greacă. La acest nivel individual, omul este chemat să se responsabilizeze, pentru că doar o conștiință puternică de sine, vede în aproapele său un „celălalt” care trebuie respectat și iubit. Ba mai mult – spune Henri Wald – „nu poți ajunge la conștiința de sine altfel decât prin limba pe care o vorbești cu celălalt”.⁴⁸ Sau – spune același autor – „nimeni nu poate deveni «eu» decât împreună cu «celălalt», fără «celălalt», dezvoltarea omului este întreruptă sau degradată”.⁴⁹

În gândirea divină, însă, lucrurile au fost clare de la începuturi, Dumnezeu adresându-se omului cu un „Tu” hotărât. Cele 10 porunci sunt adresate la persoana a doua singular, omul este chemat personal într-o relație cu Creatorul său.

„Dreptatea” proclamată prin Decalog, recheamă omul la sursa din care s-a desprins când a ales să fie independent de Creator. Despărțit de Dumnezeu, omul s-a despărțit și de sine și de „celălalt”. În procesul restaurării umanității, celălalt devine oglinda în care fiecare își vede progresul față de sine și față de Dumnezeu : cu cât sunt mai aproape de „aproapele meu”, cu atât sunt mai aproape de mine însumi, și cu cât sunt mai aproape și mai conștient de mine, cu atât sunt mai conștient de Creator. Acest sens îl găsim în Parabola Bunului Samaritean, atunci când Isus schimbă sensul întrebării : *Cine este aproapele meu ?* (Lc 10,29). După înțelegerea acestei pilde, care începe cu o întrebare teologică, *Ce să fac ca să moștenesc viața veșnică ?* (Lc 10,25), și se termină cu o descriere a unei persoane acordând un prim ajutor cuiva aflat pe marginea drumului, din care reiese că Samariteanul milostiv este : iubitor față de un străin ; bun – pentru că are milă față de el și grijă din toate punctele de vedere ; și fidel – căci se interesează de el până la sfârșit ; găsim că e mai nimerit să

---

⁴⁸ WALD H., *op. cit.*, p. 16.

⁴⁹ *Ibid.*

spunem că întrebarea potrivită nu e : „Cine e aproapele meu ?”, ci : „Cui îi pot fi eu aproape ?”.

Raspunsul la această ultimă întrebare poate suporta o sumedenie de posibilități, pentru că în relația cu celălalt nu mai suntem condiționați de alții sau de împrejurări exterioare, ci doar de noi înșine. Mai concret, la întrebarea: ce înseamnă „*aproapele?*”, răspunsul obișnuit, care se putea baza și pe texte din Scripturi, afirma că „aproapele” însemna „conaționalul”. „Poporul constituia o comunitate solidară, în care fiecare avea responsabilități față de celălalt, în care fiecare individ era susținut de toți și deci trebuia să-l considere pe celălalt „ca pe el însuși”, parte a aceluși întreg care îi dădea spațiul său vital. Atunci, străinii, persoanele care aparțineau unui alt popor, nu erau „aproapele?” Însă acest lucru era împotriva Scripturii, care îndemna să-i iubească până și pe străini, amintind că în Egipt însuși Israel trăise o existență de străin”⁵⁰.

Noi, pornind de la interiorul nostru, trebuie să învățăm acel „a fi aproape” și că avem deja înlăuntrul nostru răspunsul. Trebuie să devenim persoane care iubesc, persoane ale căror inimi sunt deschise pentru a se lăsa tulburate în fața necesității celorlalți. Atunci îl găsim pe aproapele nostru sau, mai bine zis: el ne găsește pe noi.

„Pentru prima dată în istoria omenirii – spune Henri Wald – Biblia privește «diferența» ca pe o valoare pozitivă în dezvoltarea morală a omului : *semenul* tău nu este numai cel care *seamănă* cu tine, dar și cel care e *diferit* de tine”⁵¹.

În ciuda acestei perspective pozitive pe care ne place să o avem despre evoluția înțelegerii acestui aspect, trebuie să afirmăm faptul că în faza incipientă Dumnezeu a trebuit să lucreze cu Israel prin intermediul imaginilor, a

---

⁵⁰ RATZINGER J., BENEDIKT XVI., *Jesus von Nazareth*, Erster Teil, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 2006, p. 235.

⁵¹ WALD H., *op. cit.*, p. 18.

tablourilor evenimentiale. Astfel că atunci când îl pune față în față cu străinii, EL reamintește poporului : „Și voi ați fost străini în țara Egiptului.” (Ex 23, 9)

„Dumnezeu tocmai eliberase pe Israel din sclavie ca dovadă a dragostei, a compasiunii și a credincioșiei Sale – ne spune Christopher Wright. Astfel, dreptatea și îndurarea lui Dumnezeu trebuiau reflectate în modul în care Israel își trata sclavii precum și pe cei din categoriile mai vulnerabile”.⁵²

Același autor ne spune că nu era vorba doar de a imita acțiunile lui Dumnezeu, ci evreii trebuiau să priceapă un element extrem de important legat de Yahve, și anume : El „iubește pe străin” (Deut 10, 18), iar izbăvirea lui Israel din Egipt era o manifestare a caracterului lui Dumnezeu. Bunătatea lui Dumnezeu față de Israel trebuia să se vadă în bunătatea israelitului față de străin. Nu era vorba de a urma un exemplu numai, ci de a răspunde cu bunătate la bunătatea lui Dumnezeu.

„Experiența personală a bunătății lui Dumnezeu – spune Wright – devine promotorul unui comportament moral plin de grațitudine și dragoste”.⁵³

2. 3. 1. Studiu de caz : Rut și Naomi

Cartea Rut reprezintă un fel de apendice la cartea Judecătorilor. Situația israeliților în vremea aceea era extrem de nefavorabilă, pe de o parte pentru că fiecare făcea ce voia – deci o vreme de haos și neascultare, dar și foametea – de care povestește cartea Rut. Acțiunea debutează în Betleem, care în mod ironic înseamnă „casa pâinii”. În casa pâinii era foamete, iar autorul – Samuel – ne spune că această foamete venea ca urmare a neascultării evreilor. Unul din ei, Elimelec, căuta să scape de această povară a foametei și să se mute în altă parte împreună cu nevasta lui, Naomi și cu cei doi fii. În Moab, Elimelec moare și apoi mor și cei doi fii, care își luaseră neveste moabite. Naomi rămâne singură

---

⁵² WRIGHT CH., *Etica Vechiului Testament pentru comunitatea creștină*, Oradea: Casa Cărții, 2019, p.39.

⁵³ *Id.*, p. 43.

și, frântă de durere, decide să se întoarcă în Israel. Una din nurorile ei, Rut, decide să o urmeze pe Naomi în Israel. Biblia spune că *Rut s-a ținut de ea* (Rut, 1,14). Din momentul hotărârii de întoarcere în țară, Dumnezeu începe să lucreze tainic la refacerea viitorului Naomei. Rut capătă trecere înaintea unui om bogat numit Boaz, nume tradus prin „În El este puterea“. Acest Boaz restaurează moștenirea Naomei și îi dăruiește un nepot prin Rut, care va fi, în mod providențial, străbunicul regelui David.

Din această narațiune vedem felul deosebit prin care Dumnezeu a coordonat istoria folosindu-se de două văduve, dintre care una era străina de Israel. De partea cealaltă, Naomi, se pune la dispoziția lui Dumnezeu acceptând-o pe moabita Rut în drumul ei către propria restaurare.

Putem vedea în această narațiune o pre-intenție a lui Dumnezeu de a se descoperi tuturor oamenilor, nu doar lui Israel. Când a poruncit construcția Templului, Dumnezeu a spus că el va fi „o casă de închinare pentru toate națiunile”.

Rut este exemplul de străin căruia Dumnezeu i se descoperă și, mai mult, face din el un precursor al mântuirii pe care avea să o arate prin „fiul lui David”, Isus Cristos. În mod paradoxal, Dumnezeul care spusese: *Amonitul și moabitul să nu intre în adunarea Domnului, nici chiar al zecelea neam, pe vecie* (Deut 23:3), o altoiește pe moabita Rut chiar în spița de neam a lui Mesia! În plus, Rut este un exemplu de credincioșie.

CAPITOLUL 3

Cristos și dreptatea salvifică în raport cu categoriile defavorizate – continuitate și împlinire

3. 1. Iubirea lui Isus față de oameni

Când pătrundem în textele Evangheliilor în urma pașilor lui Isus, vom descoperi cu surprindere faptul că la fel ca Dumnezeu în Vechiul Testament, Isus a avut o mare slăbiciune pentru văduve, orfani, săraci, bolnavi, oameni păcătoși, străini, etc. Într-una din zile, când Isus a fost invitat la sinagogă să citească din textele Scripturii, i s-a dat cartea profetului Isaia. El a citit: „*Duhul Domnului este peste Mine, pentru că M-a uns să vestesc săracilor Evanghelia, M-a trimis să tămăduiesc pe cei cu inima zdrobită, să propovăduiesc robilor de război slobozirea și orbilor căpătarea vederii, să dau drumul celor apăsați și să vestesc anul de îndurare al Domnului.*” (Mt 5,1-2)

În prima cuvântare a lui Isus, în *Fericiri*, săracii ocupă un loc de cinste. Ei sunt prima categorie enunțată de El într-un mod indirect. El face referire la „sărăcia în duh”, dar pe care n-am putea-o înțelege fără a avea o imagine despre sărăcia materială. Apoi, ca o completare, El fericește pe cei milostivi. Sensul e dublu: milostivi, adică miloși, iertători, dar și milostivi, dăruitori celor în nevoie.

Tot de la Isus am primit și binecunoscuta expresie: *Pe săraci îi aveți totdeauna cu voi*⁵⁴: Ucenicii se supăraseră pe faptul că în casa lui Simon leprosul, o femeie a spart un vas de alabastru cu mir, pentru a-l unge pe Isus. Din perspectiva lor acest gest era o risipă, deoarece – spuneau ei – „mirul acesta se putea vinde scump și banii să se dea săracilor”. Ce nu înțelegeau ucenicii era

---

⁵⁴ Mt 26, 11; Mc 14, 7; In 12, 8. În *Evanghelia după Ioan* ni se spune că doar Iuda, unul din ucenici, s-a supărat pentru risipa de bani.

că ceea ce făcuse femeia era un gest premonitoriu⁵⁵: Isus urma să moară pentru umanitate, iar mirul reprezenta o îmbălsămare anticipată, care nu se putea compara cu grija pentru săraci. De ce? Pentru că *pe săraci îi aveți tot timpul cu voi*.

Ca să comparăm gestul făcut lui Isus cu ajutorarea săracilor, ar însemna să admitem că pe săraci îi ajutăm în mod excepțional o dată la câțiva ani sau chiar o dată în viață - dacă luăm în calcul că Isus a fost uns cu mir o singură dată în acest fel. Or Isus tocmai acest lucru îl spune: pe săraci trebuie să îi ajutați permanent făcând din asta un obicei comun, nu o excepție!

Unii merg chiar și mai departe acuzându-l pe Isus de un fel de egoism. Din contră, Isus amintește ucenicilor prin această expresie, cuvântul lui Dumnezeu din vechime care spunea: Totdeauna vor fi săraci în țară, de aceea îți dau porunca aceasta: *„Să-ți deschizi mâna față de fratele tău, față de sărac și față de cel lipsit din țara ta”* (Dt 15,11). Chiar și în momentul când centralitatea istoriei cădea pe moartea lui Cristos, El Însuși își face timp și demonstrează aceeași grijă părintească pe care israeliții au văzut-o la Domnul în vechime. Exact când femeia sparge vasul ca să „fotografieze” premonitoriu moartea lui Cristos, El ține cu tot dinadinsul să amintească ucenicilor faptul că moartea Lui și misiunea Lui în această moarte nu exclude grija față de săraci, față de oameni, cu atât mai mult cu cât El pentru umanitate murea.⁵⁶

Mai târziu apostolul Paul avea să spună despre Isus: *„Cunoașteți harul Domnului nostru Isus Hristos. El, măcar că era bogat, S-a făcut sărac pentru voi, pentru ca, prin sărăcia Lui, voi să vă îmbogățiți”* (2 Cor 8, 9).

---

⁵⁵ Acest lucru e confirmat de evanghelistul Marcu când îl citează pe Isus spunând: *Mi-a uns trupul mai înainte spre îngropare.* (v. 8)

⁵⁶ Aceeași situație o întâlnim la celebrarea Euharistiei: amintirea morții lui Cristos trebuie să aibă drept consecință „deosebirea Trupului”, adică grija față de membrii adunării, cu atât mai mult față de membrii care „nu au nimic”. (1 Cor 11, 17- 34) În textul din 1 Cor apostolul Paul întărește ideea că Isus niciodată n-ar fi ignorant pe săraci, tocmai pentru că interesul lui era în favoarea celor mulți și năpăstuiți.

Isus a acceptat umilința și sărăcia supremă, pentru a oferi umanității bogăția harului Său. Mai mult decât atât, El i-a învățat pe ucenici că fericirea constă mai mult în a dăruia decât a primi.

„În toate privințele – spune tot apostolul Paul - v-am dat o pildă și v-am arătat că, lucrând astfel, trebuie să ajutați pe cei slabi și să vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Isus, care Însuși a zis: Este mai fericit să dai decât să primești.” (FA 20, 35)

În Biserica Primară exercițiul dăruirii s-a desfășurat cu prisosință. Cartea Faptele Apostolilor vorbește despre acțiuni organizate de ajutorare a văduvelor. (FA 6, 1) Tot despre aceste acțiuni de ajutorare a văduvelor se vorbește apoi în Roma (Rom 15, 25) sau în Biserica din Corint. (1 Cor 16, 1)

În a doua epistolă către Corinteni apostolul Paul spune despre dărnicia macedonenilor: *„În mijlocul multelor neazuri prin care au trecut, bucuria lor peste măsură de mare și sărăcia lor lucie au dat naștere la un belșug de dărnicie din partea lor.” (2 Cor 8, 2)*

Toate aceste acțiuni s-au făcut cu scopul de a ajuta frații aflați în nevoi și lipsuri. E vorba de același tip de „dreptate” pe care Dumnezeu l-a poruncit în Vechiul Testament, dar cu atât mai mult înțeles în era Bisericii, prin dăruirea lui Isus Cristos.

În plus, dacă în Vechiul Testament perspectiva era strict terestră, ucenicii lui Isus și apoi Biserica, are o perspectivă cerească asupra vieții, considerându-se doar străini și călători prin această lume. (1 Pt 2, 11) În aceste condiții să dăruiești nu este numai o virtute, ci și un mod de a te debarasa de lucrurile care nu slujesc veșniciei și un mod de a arăta credința într-o viață viitoare împreună cu Isus.

„Dacă ați înviat împreună cu Isus – spune apostolul Paul - să umblați după lucrurile de sus, unde Hristos șade la dreapta lui Dumnezeu. Gândiți-vă la lucrurile de sus, nu la cele de pe pământ. Căci voi ați murit, și viața voastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu.” (Col 3,1- 3)

Ideea aceasta este foarte bine conturată atât de apostolul Petru cât și de Ioan: *„Dați-vă și voi toate silințele – spune Petru - ca să uniți cu credința voastră fapta; cu fapta, cunoștința; cu cunoștința, înfrânarea; cu înfrânarea, răbdarea; cu răbdarea, evlavia; cu evlavia, dragostea de frați; cu dragostea de frați, iubirea de oameni”*, unde observăm caracterul concentric al relației omului cu Dumnezeu; o relație corectă cu Dumnezeu duce, mai devreme sau mai târziu, la o relație bună cu semenii.

De partea cealaltă Ioan spune:

„Dacă zice cineva: «Eu iubesc pe Dumnezeu» și urăște pe fratele său este un mincinos, căci cine nu iubește pe fratele său pe care-l vede cum poate să iubească pe Dumnezeu, pe care nu-l vede?” (1 In 420)

În teologia cristică dreptatea lui Dumnezeu se vede în deplina ei valoare prin faptul că „în Cristos” Dumnezeu a împlinit, a satisfăcut umanității nevoia ei cea mai profundă, aceea de mântuire. Eram „orfani”, „văduviți”, „străini de Dumnezeu”, dar El a luat inițiativă și în dreptatea Lui ne-a apropiat de Sine.

Câteva texte ne vor ajuta să înțelegem acest paralelism, de la o religie socială la înțelegerea realităților spiritului, care nu se exclud, ci sunt complementare:

1. Eram orfani, ai nimănui, dar Dumnezeu ne-a înfiat. În urma acestei înfierii avem parte de toate binecuvântările care decurg din relația cu Creatorul și Mântuitorul nostru.

„Tuturor celor ce L-au primit, adică celor ce cred în Numele Lui, le-a dat dreptul să se facă copii ai lui Dumnezeu.” (In 1,12)

„În El am fost făcuți și moștenitori, fiind rânduiți mai dinainte, după hotărârea Aceluia care face toate după sfatul voiei Sale.” (Ef 1,11)

2. Eram străini, departe de casă, departe de Dumnezeu, la fel ca fiul risipitor, dar Dumnezeu ne-a ieșit înainte și ne-a îndrumat către casă.

„Aduceți-vă aminte că în vremea aceea erați fără Cristos, fără drept de cetățenie în Israel, străini de legămintele făgăduinței, fără nădejde și fără

Dumnezeu în lume. Dar acum, în Cristos Isus, voi, care odinioară erați depărtați, ați fost apropiați prin sângele lui Cristos.” (Ef 2,12.13)

„Așadar, voi nu mai sunteți nici străini, nici oaspeți ai casei, ci sunteți împreună - cetățeni cu sfinții, oameni din casa lui Dumnezeu.” (Ef 2,19)

3. Eram robi ai păcatului, ai necunoașterii, ai diavolului, dar Dumnezeu ne-a răscumpărat făcându-ne liberi pentru a-L sluji pe El.

„Nu vă mai numesc robi, pentru că robul nu știe ce face stăpânul său, ci v-am numit prieteni, pentru că v-am făcut cunoscut tot ce am auzit de la Tatăl Meu.” (In 15,15)

„Atunci când erați robi ai păcatului, erați slobozi față de neprihănire... Dar acum, odată ce ați fost izbăviți de păcat și v-ați făcut robi ai lui Dumnezeu, aveți ca rod sfințirea, iar ca sfârșit: viața veșnică.” (Rom 6,20.22)

Mai mult decât atât, aceleași caracteristici pe care Dumnezeu le-a „salvat” la noi, le vedem trăite plenar de către Isus Cristos prin întruparea Sa. El s-a identificat cu umanitatea în cele mai mici detalii. Astfel:

1. Isus a părăsit cerul – am zice chiar „casa părintească” – pentru ca înstrăinarea Lui de Tatăl să fie un motiv în plus pentru recuperarea fiilor pierduți ai umanității. Punctul culminant al acestei înstrăinări îl vedem pe cruce când Isus murea luând asupra Sa păcatele întregii umanități.

„Cuvântul s-a făcut trup și a locuit printre noi plin de har și de adevăr.” (In 1, 14)

„Pe la ceasul al nouălea, Isus a strigat cu glas tare: «Eli , Eli, Lama Sabactani?» Adică: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?”(Mt 27, 46)

„El, suferințele noastre le-a purtat și durerile noastre le-a luat asupra Lui, și noi am crezut că este pedepsit, lovit de Dumnezeu și smerit. Dar El era străpuns pentru păcatele noastre, zdrobit pentru fărădelegile noastre. Pedepsa care ne dă pacea a căzut peste El, și prin rănilor Lui suntem tămăduiți.” (Is 53, 4.5)

2. S-a făcut rob de bunăvoie, renunțând la prerogativele divine, pentru a-i salva pe oameni din propria robie:

„El, măcar că avea chipul lui Dumnezeu, totuși n-a crezut ca un lucru de apucat să fie deopotrivă cu Dumnezeu, ci S-a dezbrăcat pe Sine Însuși și a luat un chip de rob, făcându-Se asemenea oamenilor. La înfățișare a fost găsit ca un om, S-a smerit și S-a făcut ascultător până la moarte, și încă moarte de cruce.”
(Fil 2, 6-8)

3. A trăit sărac, iar acest lucru ne ajută să înțelegem că abundența adevărată e doar cea care parvine ca urmare a relației cu Dumnezeu și nu din lucrurile materiale.

„Cunoașteți harul Domnului nostru Isus Cristos. El, măcar că era bogat, S-a făcut sărac pentru voi, pentru ca, prin sărăcia Lui, voi să vă îmbogățiți.” (2 Cor 8, 9)

Deseori Isus este supranumit „bunul samaritean”, iar această titulatură i se trage de la pilda cu același nume (Lc 10, 30-39), la fel cum, în cazul femeii cu vasul de alabastru, Isus a reamintit ucenicilor grija față de săraci, preconizată în Vechiul Testament.

În Pilda samariteanului Isus reamintește semnificația unei legi specifice, pe care tot în Vechiul Testament o găsim, și anume: *„Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși.”* (v. 27) După cum observăm, Isus punctează când și când propria misiune cu lucruri din vechime pe care Dumnezeu le rostise și le spusese deja, dar care aveau nevoie de o nouă lumină, de o alta înțelegere. Dacă pentru evreii primului legământ „aproapele” înseamna, de cele mai multe ori, doar co-naționali lor, Isus, de data aceasta, lărgeste orizontul și introduce în cercul strâmt al evreilor nu doar un străin, un individ de altă nație, ci și un străin față de normele religioase.

Isus pătrunde, practic, în fibra spirituală a evreilor, crează o breșă în spiritualitatea de club pe care aceștia și-o formaseră. După ce le povestește

despre samariteanul milostiv, Isus încheie pilda cu o formulare prescriptivă: „*Du-te și fă și tu la fel*” (v. 37).

Sfântul Irineu spune: „Isus însuși este Samariteanul milostiv. El este cel care pătrunde acolo, unde nici preotul și nici levitul nu pot să ajute. Lui Cristos i se face milă de omul căzut între tâlhari - păcatul și puterea diavolului”. Cristos este pur și simplu întruparea dragostei față de aproapele: „*iubindu-i pe ai săi care erau în lume, i-a iubit până la sfârșit*” (*In* 13,1b). Isus dăruiește totul, se dăruiește pe sine până la capăt, pentru a salva omenirea rănită de păcat și prin îndemul minunat făcut la finalul parabolei, El ne invită să-i urmăm exemplul. Mesajul profund pe care ni-l oferă parabola, este trăirea dimensiunii fericirii: „*Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru milostiv este*” (*Lc.* 6,36). Acestei fericiri îi corespunde virtutea răbdării și darul sfatului, spunea Sfântul Toma de Aquino. Omul milostiv este cel care se sfătuiește cu Duhul Sfânt. Cel milostiv trăiește din împărăția cerurilor.

Această milostivire e fundamentată pe trei mari calități ale inimii: bunătate, iubire și fidelitate, în ebraică definit de termenii: - *hamim, hesed*. Aceste trei calități ale inimii definesc milostivirea în Biblie. Samariteanul milostiv este: *iubitor* față de un străin; *bun* - are milă față de el și grijă din toate punctele de vedere; *fidel* - se interesează de el până la sfârșit.

Ce a făcut Isus în acest cadru nu era cu nimic diferit de vremea când Dumnezeu le poruncise israeliților să aibă grijă de orfani, de văduve, de străini, de săraci amintindu-le faptul că erau chemați să îl imite în dragoste și în compasiune. Cărturarul care îl întrebase pe Isus: „Cine este aproapele meu?”, primește provocarea de a se coborâ de la amvon în colbul străzii pentru a se face el însuși aproapele „celor căzuți între tâlhari”. Nu încapă îndoiala că aceste învățături care prevăd „imitarea lui Cristos” sunt adresate și creștinilor.

Apostolul Ioan spune: „*Cine zice că rămâne în El, trebuie să trăiască și el cum a trăit Isus*” (*1 In* 2, 6), înțelegând prin această străduință de a arăta și a dăruia altora din binecuvântările pe care Dumnezeu le-a oferit „în Cristos”. Mila

lui Dumnezeu adusă de Cristos trebuie să fie standardul unui creștin bun și autentic.

Așa cum spuneam mai sus, nu e vorba de o imitare *stricto sensu*, ci de un răspuns al credinciosului la dragostea și compasiunea divină.

3. 2. Pildele lui Isus

Pilda Fiului risipitor, la rândul ei, pe care deseori o folosim pentru a arăta dragostea lui Dumnezeu pentru toți „fiii pierduți”, scoate în evidență faptul că există un fel de „nedreptate” cu privire la Dumnezeu tradiției biblice – după cum afirma Miroslav Volf. Acest lucru se referă la faptul că a fost „nedrept” din partea tatălui să îl primească pe fiul cel mic cu brațele deschise, după ce acesta i-a întors spatele. Când vedem reacția fiului cel mare lucrurile așa par să fie. Și totuși, spune același autor – „tatăl nu era interesat de «dreptate»”. El a acționat conform unei «necesități»”.⁵⁷ Ce spune Miroslav Volf, confirmă teoria pe care am enunțat-o mai sus, și anume, că dreptatea lui Dumnezeu nu înseamnă o acțiune punitivă, ci împlinirea unei nevoi stringente a umanității. Dreptatea nu cere socoteală, dreptatea acoperă nevoia.

La Cincizecime, momentul când Spiritul lui Dumnezeu a născut Trupul lui Cristos, cei care formau acest trup „își vindeau ogoarele și averile, și banii îi împărțeau între toți, după nevoile fiecăruia”. (FA 2, 45) (s.a.) Se urmărește și se continuă tipul de *dreptate* promovat și exercitat de Dumnezeu Însuși, prin împlinirea și rezolvarea nevoilor și problemelor fiecăruia în parte. Cincizecimea reprezintă opusul uniformizării urmărit de oameni la Babel, Spiritul lui Dumnezeu urmărește împlinirea individului în relație cu Cristos și cu celelalte mădulare. Deși Biserica e un Trup, o comunitate, fiecare este chemat să se dezvolte ca individ și ca persoană în cadrul acestei comunități, pentru că ceea ce aduce valoare comunității e suma valorilor indivizilor.

---

⁵⁷ MIROSLAV VOLF, *op. cit.*, p. 269.

Când mai târziu se crează o breșă în acest mecanism al împărțirii după nevoile fiecăruia – atunci când văduvele grecoalice au fost trecute cu vederea la împărțirea ajutoarelor – soluția a fost tot Spiritul lui Dumnezeu:

„*Alegeți dintre voi șapte bărbați vorbiți de bine, plini de Duhul Sfânt și înțelepciune, pe care îi vom pune la slujba aceasta (de împărțire a ajutoarelor pentru văduve).*” (FA 6, 3)

Ce este și mai frumos în acest caz, e faptul că cei șapte bărbați sunt ei înșiși greci, conaționali ai văduvelor care trebuie să beneficieze de aceste ajutoare. Deducem de aici, iarăși, un tip de parțialitate, bărbații având măcar interesul naționalist de a ajuta aceste văduve și, deci, ele să beneficieze de cel mai bun tratament. De remarcat e și faptul că cei care greșiseră și care, omenește vorbind, ar fi trebuit să fie „pedepsiți”, tăiați de la rație, erau tocmai evreii greci! Dreptatea divină, manifestată prin Spiritul lui Dumnezeu, nu sancționează acest comportament, ci continuă să răspundă și să împlinească nevoia acolo unde ea a fost sesizată. Mai mult de atât – spune Miroslav Volf – „dreptatea avea să fie făcută inversând perspectivele și privind problemele prin ochii celor cărora li se făcuse nedreptatea”,⁵⁸ devreme ce evreii greci trebuiau să aibă grijă și de văduvele celorlalți evrei.

Va veni o vreme, - spune profetul Mica – când „*fiecare va locui sub vița lui, și sub smochinul lui*”, (Mica 4, 4) o perspectivă pe care am mai întâlnit-o și mai înainte la Isaia (Is 2, 1-5) , adică o vreme când nu va mai exista sărăcie. Pentru evreul acelor vremuri perspectiva era una terestră, iar pentru mulți creștini perspectiva e una escatologică. Și totuși, nu putem ignora faptul că, în Cristos, am fost binecuvântați „cu tot felul de binecuvântări cerești”, ceea ce înseamnă că există o împlinire spirituală a acestor profeții în vremurile Bisericii.

Christopher Wright spune că „nu putem să-i hrănim și să-i îmbrăcăm pe cei săraci fără a recunoaște sărăcia spirituală din lumea înconjurătoare”.⁵⁹ Pe

---

⁵⁸ VOLF M., *op. cit.*, p. 280.

⁵⁹ WRIGHT CH., *op. cit.*, p. 179.

aceeași linie de gândire spunem că mandatul îngrijirii săracilor duce în mod inerent și la împlinirea nevoilor spirituale a individului, pentru că suntem chemați nu doar să avem grijă de hrana trupului, ci și de cea a sufletului. „*Omul nu se hrănește numai cu pâine, - spunea Isus - ci cu orice cuvânt care iese din gura lui Dumnezeu.*” (Mt 4, 4)

3. 3. Aplicabilitatea teologiei dreptății în lucrarea de asistență socială

Am văzut pe parcursul lucrării faptul că intențiile lui Dumnezeu față de umanitate dintotdeauna au fost acelea de a se dăruia acesteia făcând pentru ea cele mai bune lucruri. Dreptatea și judecata pe care el o cere oamenilor în raport cu semenii lor, reprezintă o fracțiune din dragostea pe care El Însuși o dăruiește umanității prin Isus Cristos. Și Sfântul Părinte Francisc confirmă prin cuvintele sale îndemnul primit de la Însuși Dumnezeu de a fi dreți cu aproapele nostru: „Nu te oprii să-i clasifici pe alții pentru a vedea cine este aproapele și cine nu. Tu poți deveni aproapele fiecărei persoane care suferă, și vei fi aproapele lui dacă ai compasiune în inima ta”⁶⁰. În consecință, și atunci când ne referim la lucrarea de asistență socială, la caritatea bisericii, e important să găsim o aplicabilitate clară a dreptății care să împlinească această dorință a lui Dumnezeu de a face dreptate. Cu alte cuvinte, este important să gândim și să facem, lucrurile așa cum El le dorește, deoarece El ne cunoaște pe toți și știe mai bine ce este bine pentru fiecare, deci și nevoile noastre sunt împlinite într-un mod plinar atunci când ne raportăm la El. Larry Crabb spune:

„Creștinii cred că Dumnezeu există, că este o persoană reală care gândește, alege, simte și că El își iubește creaturile destul de mult pentru a ne spune care ne sunt problemele și cum le putem rezolva”⁶¹.

---

⁶⁰ PAPA FRANCISC, *Numele lui Dumnezeu este milostivire*, EdituraTrei, 2016, p. 125.

⁶¹ CRABB L., *Înțelegând oamenii – Tânjirea profundă după relații*, Oradea: Kerigma, 2011, p. 35.

Și atunci, unul dintre cele mai importante aspecte, fără de care celelate lucruri nu ar putea pur și simplu să funcționeze bine, îl reprezintă faptul de a ne raporta la semenii noștri în același mod în care se raportează Dumnezeu.

De asemenea Papa Francisc a mai adăugat că nu trebuie făcută confuzie atunci când ne gândim la dreptate și milostivire, ca și când cele două s-ar exclude una pe cealaltă, pentru că cele două „nu sunt două aspecte opuse, ci două dimensiuni ale unei singure realități, care se dezvoltă progresiv, până culminează în plenitudinea iubirii”⁶².

Milostivirea nu este contrară dreptății, ci exprimă comportamentul lui Dumnezeu față de păcătos, oferindu-i o posibilitate ulterioară de a se corecta și de a crede. Uneori credincioșii dintr-un exces de zel față de legea lui Dumnezeu, devin prea scrupuloși și rigizi cu semenii lor care, din contră, ar avea nevoie de milă și înțelegere. Permanent trebuie să ne reamintim faptul că tocmai starea nenorocită a omenirii l-a determinat pe Dumnezeu să devină una cu ea, dintr-o dragoste pe care deseori mintea noastră n-o poate pricepe. Neputincioși în a înțelege această „iubire nebună”⁶³ a lui Dumnezeu, cum a numit-o Paul Evdokimov, apelăm la dreptate pentru că aceasta este „înscrisă în însași firea noastră”⁶⁴; dreptatea e mult mai apropiată de starea noastră naturală. Pentru Papa Francisc milostivirea reprezintă un „scop mai înalt și mai important”⁶⁵ în raport cu dreptatea, care nu poate fi atinsă decât deschizându-ne inima spre Dumnezeu.

Nu putem face „caritate creștină” dacă nu plecăm de la modul în care Dumnezeu îi privește pe oameni. Am putea fi niște buni filantropi, dar acest lucru nu necesită neapărat credința în Dumnezeu și nici o impresie corectă asupra umanității. Am putea face tot felul de fapte bune avându-ne pe noi în

---

⁶² PAPA FRANCISC, *op. cit.*, p. 164.

⁶³ EVDOKIMOV P., *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, Anastasia, Bucuresti, 1993.

⁶⁴ FARAGAU B., *Shema Israel*, Logos, Cluj-Napoca, 1992, p. 111.

⁶⁵ PAPA FRANCISC, *op. cit.*, pp. 128-129.

centrul atenției, dar atunci aceasta n-ar fi caritate, ci un egoism ascuns în spatele unei etichete frumoase. Am putea, cum spune apostolul Paul, chiar să „ne dăm trupul să fie ars” – adică ceva extrem care ar „demonstra” ceva – dar „fără dragoste”, (*1 Cor 13*) adică fără elementul divin din faptele noastre, ar fi pur și simplu niște fapte goale.

Mai mult de atât, nu doar că ne-ar lipsi cel mai important lucru și anume dragostea și modul în care Dumnezeu îi privește pe oameni, dar ne-ar lipsi și energia necesară pentru a face această lucrare de caritate. Nu e important doar să facem, niște fapte bune, pentru că mai devreme sau mai târziu, fără o motivație corectă, fără un „izvor” de la care să pornească aceste fapte, dăruirea noastră ar ajunge la faliment. Orice nedreptate săvârșită față de oameni este o nedreptate și față de Dumnezeu: ea compromite actele de dreptate săvârșite față de Dumnezeu în cultul datorat lui Dumnezeu⁶⁶.

„Dragostea lui Dumnezeu – spune apostolul Paul – a fost turnată în inimile noastre, prin Duhul Sfânt care ne-a fost dat”. Observăm, deci, că elementul care face posibilă „caritatea creștină”, preocuparea sinceră față de aproapele nostru, vine de la Dumnezeu, și nu e un produs al naturii umane păcătoase. Dacă ar fi după noi, în cele mai dese cazuri am fi egoiști și părtinitori; pentru că nu avem în noi înșine, din fire, capacitatea și potențialul de a dăruia altora în mod altruist, dezinteresat. Există însă, în conștiința intimă a fiecărui om, „o lege pe care omul nu poate să și-o dea dar căreia trebuie să i se supună; o voce care-l cheamă întotdeauna să iubească, să facă binele și să fugă de rău; o voce care, atunci când se face auzită, spune în mod clar inimii sale: să faci acest lucru, să eviți acel lucru... Conștiința este capacitatea de a se deschide la chemarea adevărului obiectiv, universal și egal pentru toți, pe care toți îl posedă și trebuie să-l caute.”⁶⁷

---

⁶⁶ *Is 1, 12-17; Am 5, 21-24*

⁶⁷ RATZINGER J., „*La sacralità della vita umana*”, *La Chiesa: una comunità sempre in cammino*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1991, 1992, pp. 114-115.

Relația fiecăruia cu Dumnezeu care ne-a iubit în mod dezinteresat și s-a dăruit pe Sine pentru noi, reprezintă baza și începutul dăruirii noastre către alții.

După ce înțelegem în mod corect acest aspect, de aici încep să se ordoneze și celelalte lucruri. Dacă îi privim pe oameni așa cum îi privește Dumnezeu, ne va fi mai ușor apoi să facem lucruri bune pentru ei, să îi ajutăm în nevoile lor, chiar și atunci când împrejurările ne sunt potrivnice. Din firea noastră noi suntem părtinitori, nu îi luăm în considerare pe toți oamenii, facem diferențe.

Larry Crabb spunea că pentru a-i înțelege pe oameni, trebuie să luăm în calcul „atât frumusețea demnității noastre fundamentale, cât și oroarea depravării noastre tragice”.⁶⁸ Cu ochii și inima lui Dumnezeu, prin Duhul Sfânt, putem avea această capacitate de ne raporta oamenilor fără diferențe, atunci când caritatea creștină o cere. Acest lucru este important, pentru că în lucrarea de caritate creștină nu ne confruntăm doar cu oameni săraci sau bolnavi sau aflați în oricare alte situații de acest gen, ci ne confruntăm, în primul rând cu oameni care au nevoie să fie iubiți. Nevoia fundamentală a umanității este în primul rând dragostea. Oamenii tânjesc după dragoste. Lucrarea de caritate ar fi de un real succes dacă am înțelege acest aspect fundamental al nevoii oamenilor de dragoste, de afecțiune, de semnificație.

În Cristos avem modelul suprem al dragostei. În Cristos, Dumnezeu este cu umanitatea într-o maximă apropiere, cum spunea părintele Dumitru Stăniloiaie. În Cristos, Dumnezeu a început opera de adunare a oamenilor într-o împărăție a dragostei. Dar pentru că oamenii se găsesc fiecare în stări, care mai de care mai diferite, cei care au crezut deja în Isus Cristos își deschid inimile și mâinile pentru a-i îmbrățișa pe cei care au nevoie de dragostea lui Cristos.

Prin faptele noastre, prin banii noștri, prin resursele pe care le dăruim altora, Dumnezeu se deschide către ceilalți arătându-le această împărăție a dragostei și chemându-i către El. Ca niște oameni care am fost deja îmbrățișați

---

⁶⁸ CRABB L., *op. cit.* p. 88.

de către Cristos, avem datoria de a îmbrățișa și noi pe alții și de a le oferi din preaplinul binecuvântărilor de care Dumnezeu ne-a făcut parte. Când Isus a spălat picioarele ucenicilor și le-a împărtășit legea cea nouă, și anume „*cum v-am iubit Eu, așa să vă iubiți unii pe alții*”. (In 13,34) Dar nu putem să ne oprim aici, pentru că apostolul Petru ne spune că de dragostea de frați, trebuie unită dragostea pentru ceilalți oameni. (2 Pt 1,7) Biserica nu e un club, ci o „pepiniera” în care se nasc și cresc oameni care dăruiesc mai departe în lume din dragostea lui Cristos. Pe acest fond al noii legi pe care Cristos a lăsat-o ucenicilor, aceea de a se iubi unii pe alții și de a arăta această dragoste și celorlalți, caritatea bisericii prin acțiuni sociale capătă și ea noi valente. Oamenii au nevoie în primul rând de dragoste și acceptare. Gesturile de natură socială însoțite de mireasma dragostei lui Cristos pot vindeca inimile rănite la fel cum o farfurie cu mancare potolește foamea.

Papa Ioan Paul al II – lea spunea:

„Viața morală se prezintă ca răspunsul datorat inițiativelor gratuite pe care iubirea lui Dumnezeu le înmulțește în relație cu omul. Ea este un răspuns la iubire, potrivit formulării pe care o dă Deuteronomul poruncii fundamentale: «Să iubești pe Domnul, Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta. Și să fie cuvintele acestea pe care Eu ți le poruncesc astăzi, în inima ta; să le întipărești în fiii tăi». (Dt 6,4-7) Astfel, viața morală, prinsă în gratuitatea iubirii lui Dumnezeu, este chemată să-i reflecte slava: «Pentru cel care-l iubește pe Dumnezeu, îi este de ajuns să-i fie plăcut Celui pe care-l iubește; fiindcă nu trebuie așteptată o altă răsplată, decât iubirea însăși; într-adevăr, dragostea vine de la Dumnezeu într-o asemenea măsură încât Dumnezeu însuși e dragoste”⁶⁹.

Isus Cristos întruchipează bunătății lui Dumnezeu (*Tit 3,4*), așa cum bine exprimă apostolul Paul în scrisoarea către Tit, dar această bunătate nu e conceptuală, teoretică, filosofică, ci e una practică, concretă. Papa Francisc

---

⁶⁹ *Veritas Splendor*, Scrisoarea Enciclica a suveranului Pontif Ioan Paul al II-lea, p. 13.

afirmă că Dumnezeu, nu se limitează să afirme iubirea sa, ci o face vizibilă și tangibilă. De altfel, iubirea n-ar putea niciodată să fie un cuvânt abstract. Prin însăși natura sa este viață concretă: intenții, atitudini, comportamente care au loc în acțiunea zilnică”.⁷⁰ Pentru că trăim într-o societate plină de diferențe culturale și sociale, în care fiecare individ își urmărește, cel mai adesea, propriile interese și caută să-și rezolve singur problemele, așa cum poate, prin mijloace proprii; Biserica este chemată, îndemnată de învățătura Scripturilor, să se implice activ în rezolvarea problemelor indivizilor și ale societății; în completarea ajutorului primit de la instituțiile de asistență socială, Biserica adaugă dragoste și milă creștină.

Asistența socială a Bisericii are ca principii: binele, dragostea, umanismul, adevărul și dreptatea; care după rațiunea omenească sunt valori, concepte sau stări, dar la care tindem cu toții.

„Biserica – spune papa Francisc – simțea responsabilitatea de a fi în lume simbolul viu al iubirii Tatălui”. Fiind fondată de Cristos, trimis fiind din iubirea lui Dumnezeu (*In 3,16*) ea trebuie să arate în lume, într-un mod organic, dragostea Sfintei Treimi: dragostea nemărginită a Tatălui, care îl trimite pe Fiul, care în același timp de bună voie și animat de aceeași iubire, se dăruiește pentru omenirea pierdută.⁷¹

Comunitățile umane au avut din totdeauna, așa cum am relatat mai sus în lucrare, persoane aflate în dificultate (săraci, persoane cu dizabilități, văduve, orfani, bătrâni sau persoane bolnave și fără sprijin familial, străini) iar omenirea a încercat să rezolve aceste probleme; la început prin implicarea și preocuparea exclusivă a Bisericii, apoi treptat a luat formă asistența socială comunitară și politicile sociale. Asistența socială a Bisericii a apărut odată cu primele forme de organizare a vieții religioase creștine și a dezvoltat în timp, și încă mai dezvoltă servicii de asistență socială de toate formele.

---

⁷⁰ PAPA FRANCISC, *Numele lui Dumnezeu este milostivire*, EdituraTrei, 2016, p 113.

⁷¹ PAPA FRANCISC, *op. cit.*, p 117.

Asistența socială ca profesiune își construiește sistemul de valori plecând de la respectarea demnității și integrității ființei umane și recunoașterea democrației ca o cerință esențială a vieții sociale, având la bază întregul istoric al carității creștine.

Concluzie

În ansamblu, odată cu căderea în păcat, umanitatea a pierdut niște privilegii spirituale. Ea, umanitatea, e „orfană”, e „văduva”, e „asuprită” de propriul păcat. Dreptatea lui Dumnezeu vine în întâmpinarea nevoii umanității prin desfășurarea planului de mântuire și de restaurare pe care Dumnezeu l-a alcătuit în Sine însuși. Începe printr-o revelație tardivă în Vechiul Testament și culminează în Isus Cristos. Dumnezeu ia întâi un om, pe Avraam, și face din el un neam și un popor pe care se străduiește să îl educe și să îl ridice la nivelul înțelegerii Sale. Îi dă o Lege, o conduită morală, îl binecuvintează în fel și chip și face din acest popor un model pentru toate națiunile pământului.

Educația aceasta pe care Dumnezeu a dat-o poporului Său în vechime, avea în centru însăși caracterul lui Dumnezeu; El este drept și milostiv iar oamenii care sunt ai Lui trebuie să se asemene cu El. Obligativitatea grijii față de oamenii defavorizați și năpăstuiți de soartă, arată un Dumnezeu interesat de nevoile și problemele umane.

Întruparea lui Isus Cristos „la împlinirea vremurilor” demonstrează faptul că dreptatea lui Dumnezeu a acoperit nevoia fundamentală a umanității de mântuire, iertare, restaurare. Când spune „Fiul Omului a venit ca să caute și să mântuiască ce era pierdut”, El exprimă de fapt caracteristica „dreptății divine”, aceea de a acoperi nevoia stringentă a umanității, prin acordarea iertării. Dar iertarea - spune Miroslav Volf – „nu este un substitut pentru dreptate... fiecare act al iertării întronează dreptatea; atrage atenția la încălcarea acesteia tocmai prin faptul că se oferă să renunțe la pretențiile sale”.⁷²

Și adaugă el că: „Doar cei care sunt iertați și sunt gata să ierte vor putea să urmărească neobosit dreptatea, fără a cădea în ispita de a o perverti în nedreptate”.

---

⁷² VOLF M., *op. cit.*, p. 45.

Dumnezeu „atât de mult a iubit umanitatea, că «a dat» pe singurul său Fiu”, spune Ioan apostolul. Dumnezeu nu vine să ia, nu vine să pretindă, nu vine să reproșeze, vine doar să ofere umanității care se află în imposibilitatea de a „plăti”.

Ba mai mult, tocmai apostolul Paul, care vorbește despre mânia lui Dumnezeu care se descoperă din cer, introduce conceptul de *îndreptățire*, care este un efect al dreptății divine. De fapt, nu despre mânie vorbește El, ci despre caracterul lui Dumnezeu, despre dreptatea Lui care se manifestă, care se revelează peste oameni și în favoarea lor, prin tocmai faptul că le descoperă starea decăzută în care ei se află. Cum ar putea bolnavul să se vindece dacă nu știe mai înainte ce problemă are? Astfel că „dreptatea lui Dumnezeu se revelează din cer”, o traducere mult mai apropiată de caracterul divin, care odată acceptată produce îndreptățirea despre care apostolul Paul scrie în epistola sa către credincioșii din Roma.

„Cristos a început o nouă perioadă pentru istoria omului, fiindcă misiunea lui Cristos era o manifestare a dreptății divine”.⁷³

În majoritatea cazurilor când Dumnezeu *descoperă*, *face cunoscut*, sau *revelează* ceva, sensul este pozitiv. Berdiaev spune că „*revelația este o dezvăluire [a lui Dumnezeu] către om*”⁷⁴. Faptul că Dumnezeu *se deschide* către cineva, acel eveniment nu poate fi decât unul pozitiv. Nici nu se poate altfel, pentru că singurul mod în care putem cunoaște ceva despre Dumnezeu este prin revelație, deoarece „*nu poate exista cunoaștere a lui Dumnezeu fără ca Dumnezeu Însuși să nu participe la ea în mod activ*”.⁷⁵

Vedem că dreptatea lui Dumnezeu îmbracă toate formele de manifestare ale divinității, inclusiv cea mai înaltă formă de manifestare, și anume, arătarea lui Dumnezeu în trup. Și dacă așa stau lucrurile, dacă Dumnezeu cu toată ființa

---

⁷³ BROWN R., *Introducere și Comentariu la Sfânta Scriptură*, Ed. Galaxia Gutenberg, 2012, p. 225.

⁷⁴ BERDIAEV N., *Adevăr și Revelație*. Timișoara, Editura de Vest, 1992, p. 51.

⁷⁵ *Ibid.*

Lui se arată în acest fel, misiunea credinciosului – a celui care îl urmează pe Isus – este de a arăta prin viața lui această dreptate divină. O dreptate care vine în întâmpinarea nevoilor aproapelui, o dreptate reparatoare, edificatoare, restauratoare.

În lucrarea de asistență socială, dreptatea divină reprezintă lait-motivul pentru care ne apropiem de oamenii în nevoie. Uneori credincioșii, dintr-un exces de zel față de legea lui Dumnezeu, devin prea scrupuloși și rigizi cu semenii lor care, din contră, ar avea nevoie de milă și înțelegere. Permanent trebuie să ne reamintim faptul că tocmai starea nenorocită a omenirii l-a determinat pe Dumnezeu să devină una cu ea, dintr-o dragoste pe care deseori mintea noastră n-o poate pricepe. Din această pricină resursele nu sunt în noi înșine, ci doar în Dumnezeu care este perfect în dreptate și mila față de creaturile Sale.

„Există o întreagă omenire care așteaptă: persoane care au pierdut orice speranță, familii în dificultate, copii abandonați, tineri cărora le este închis orice viitor, bolnavi și bătrâni abandonați, bogați sătui de bunuri și cu golul în inimă, bărbați și femei în căutarea sensului vieții, însetați de divin...”⁷⁶ spunea Papa Francisc. Față de aceste categorii, la fel ca și în vremurile antichității, suntem chemați să ne deschidem inima și mâinile pentru a le dăruia din prisosul binecuvântărilor de care Dumnezeu ne-a făcut parte, pentru că Dumnezeu, prin noi, vrea să le facă dreptate.

---

⁷⁶ Scrisoarea apostolică a Papei Francisc către persoanele consacrate cu ocazia Anului Vieții Consacrate, 21 noiembrie 2014.

BIBLIOGRAFIE

1. Instrumente de lucru: dicționare, enciclopedii:

- **ARISTOTEL:** *Etica Nicomahică*, V, I, 1129 b; 1130a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
- **BIBLIA ORTODOXĂ:** Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
- **CAIETELE INSTITUTULUI CATOLIC:** *Revista Institutului Romano-Catolic nr. 7*, ARC, București, 2005.
- **DEX:** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Institutul de lingvistică "Iorgu Iordan", Ediția a II-a, București, 1996.
- **DICȚIONAR BIBLIC:** Ed. Cartea Creștină, Oradea, 1995.
- **DUFOUR L.X.:** „Spirito” in *Dizionario del Nuovo Testamento*, a cura di A. Bonora, Ed. Queriniana, Brescia, 1978.
- **NOUL TESTAMENT:** Ed. Sapiența, Iași, 2002.
- **VOCABULARUL DE TEOLOGIE BIBLICĂ:** Ed. Arhiepiscopia Romano-Catolică, București, 2001.
- **VOCABULAR DE TEOLOGIE BIBLICĂ:** traducere de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, București, ARCB, 2001.

2. Cărți consultate:

- **BARTON S. C.:** *Parables on God's forgiveness in The challenge of Jesus' parables*, William Eerdmans, Michigan, 2000.
- **BERDIAEV NIKOLAI:** *Adevăr și Revelație*. Timișoara, Editura de Vest, 1992.
- **CAILLOS R.:** *Omul și sacrul*, București, Editura Nemira, 1997.
- **CHARPENTIER E.:** *Să citim Noul Testament*, Traducere din limba franceză de Cătălina Cărăbaș-Olaru, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 1999.
- **DELATTE P.:** *L'évangile de Notre-Seigneur Jésus-Christ le Fils de Dieu*, Maison Mame, Tour, 1945.
- **DEVILLERS R.:** *Qui est le Bon Samaritan?*, Ed. Bruxelles, 1988.
- **DE SAINT EXUPERY A.:** *Citadela*, Ed. RAO, 2013.
- **EDMOND J.:** *Vechiul Testament*, Editura Humanitas, București, 1993.
- **EVDOKIMOV P.:** *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, Anastasia, Bucuresti, 1993.
- **FARAGAU B.:** *Shema Israel*, Logos, Cluj-Napoca, 1992.
- **FAUSTI S.:** *Una Comunita legge il Vangelo di Luca*, EDB, 1997.
- **FUSCO V.:** *Introduzione alle Parabole di Gesu*, Brescia, Roma, 1980.
- **FORTE B.:** *Esența creștinismului*, Editura ARCB, București,
- **GOPPELT L.:** *Teologia del Nuovo Testamento*, vol 2, Ed. Morcelliana, Brescia, 1983.
- **GOURGUES M.:** *Parabolele lui Luca, Din amonte în aval*, Sapienția, Iași, 2006.

- **HESCHEL A.:** *Dumnezeu în căutarea omului*, Editura Hasefer, București, 2001.
- **JOACHIM J.:** *Le Parabole di Gesu*, Paideia Editrice Brescia, 1973.
- **JOACHIM J., VASILIOS G., MARKO I. R., NICOLAE S., JEAN-LUC M., CONSTANTIN N.:** *Cartea Fiului Risipitor; O Parabolă biblică în șase lecturi pentru omul contemporan*, Ed. A II-a, Deisis, Sibiu, 2005.
- **KNOCH O.:** *Le parabole*, Citta Nuova, Roma 1969.
- **LARRY CRABB:** *Înțelegând oamenii – Tânjirea profundă după relații*, Oradea: Kerigma, 2011.
- **LEWIS C. S.:** *Creștinism, pur și simplu.*, Trad. Dan Rădulescu, Ed. Humanitas, 2004.
- **Liviu V. Pandrea:** *Psalmii. Exegeză și comentarii mistice.*, Ed. Galaxia Gutenberg, 2019.
- **Ludwig Feuerbach:** *Esența creștinismului*, Ed. Științifică, Leipzig, 1841.
- **MAIER G.:** *Lukas-Evangelium*, Hänssler-Verlag, 1991-1992, Edition C: Bibelkommentar; Trad. autorizată în lb. Română, Ed. Lumina lumii, 1999, Korntal, Germania.
- **MAIER M.:** *Parabolele lui Luca*, Sapienția, Iași, 2006.
- **MAREȘ C.:** *Teme biblice*, Editura ARCB, București, 2018.
- **MOISESCU V. V.:** *Fiul Risipitor; Istoria Tatălui iubitor, a Fiului pierdut și a Fratelui urâtor*, Editura Samuel, 2000.
- **MIROIU A.:** *Teorii ale dreptății*, Editura Alternative, București, 1996.
- **NEHER A.:** *Moise și vocația iudaică*, traducere și note de Țicu Goldstein, București: Editura Hasefer, 2002.
- **PAL V.:** *Teme din istoria religiilor*, Miercurea-Ciuc, Editura O.A.M.D.G,

1997.

- **PETERCĂ V.:** *Parabolele lui Isus*, Iași, 1985.
- **PETERCĂ V.:** *Curs exegetic despre Psalmi*, Iași, 1985.
- **Raymond E. Brown & alții:** *Introducere și Comentariu la Sfânta Scriptura*, Ed. Galaxia Gutenberg, 2012.
- **SCHULTZ S.:** *Privire de ansamblu asupra Vechiului Testament*, traducere de BEE International, București, Editura Harper&Row Publishers, 1998.
- **SPINETOLI da O.:** „*Luca*” Ed. Cittadella, Assisi, 1982.
- **STĂNILOAIIE D.:** *Iisus Hristos sau Restaurarea Omului*, Craiova: Omniscop, 1993.
- **STEINHARDT N.:** *Dăruind vei dobândi. Despre milă*, Dacia, Cluj-Napoca 2002.
- **STUHLMUELLER C.:** *Luca in Grande commentario biblico*, a cura di R.E. Brown, J.A. Fitzmzer, R.E. Murphy, Ed. Queriniana, Brescia, 1974.
- **SWET L. & VIOLA F.:** *Manifest pentru Isus*, Iași: Casa Cărții, 2014.
- **VOLF M.:** *Excludere și îmbrățișare. O Explorare teologică a identității, a alterității și a reconcilierii.*, Oradea, Casa Cărții, 2017.
- **WALD H.:** *Înțelesuri iudaice*, Editura Hasefer, Bucuresti, 1995.
- **WALTON J.:** *Comentariu cultural-istoric al Vechiului Testament*, Oradea: Casa Cărții, 2014.
- **WALVOORD F. J. and ZUCK B. R.:** *Comentariu al Noului Testament*, Fundația E.B.E. România și Editura Multimedia, Arad, 2005.
- **WHITE E. G.:** *Parabolele Domnului Hristos*, Ed. Viață și sănătate, București, 1995.

- **WRIGHT CH.:** *Etica Vechiului Testament pentru comunitatea creștină*, Oradea, Casa Cărții, 2019.
- **ZEVINI G. - CABRA G. P.:** *Il Vangelo di Luca*, Editrice Querniana, Brescia, 2006.

3. Documente Patristice:

- **SFÂNTUL AUGUSTIN:** Confesiuni, Nemira, 2010.
- **IOAN GURA DE AUR:** *Omilii la Matei*, LIX, 5, Eibmbor, București, 1994.

4. Documente ale Bisericii:

- **IOAN PAUL AL II-LEA:** *Dumnezeu bogat în milostivire*, Scrisoarea Enciclică, *Dives in Misericordia*, Roma, 1980.
- **IOAN PAUL AL II-LEA:** *Veritas Splendor*, Scrisoarea Enciclica a suveranului Pontif, Libreria Editrice Vaticana, 06.08.1993.
- **PAPA FRANCISC:** *Numele lui Dumnezeu este Milostivire*, Editura Trei, 2016.
- **PAPA FRANCISC:** *Predici, Jubileul Milostivirii*, 2016.
- **PAPA FRANCISC:** *Scrisoarea apostolică către persoanele consacrate cu ocazia Anului Vieții Consacrate*, 21 noiembrie 2014.
- **RATZINGER J.:** „Attualita dottrinale del Catechismo della Chiesa Cattolica, dopo 10 anni dalla sua pubblicazione”, Intervenție la Congresul despre cateheza promovată de către Congregația pentru Cler, 8 octombrie 2002.

- **RATZINGER J.:** *Jesus von Nazareth*, Erster Teil "Von der Taufe im Jordan bis zur Verklärung, Freiburg, Basel, Wien, 2007.
- **RATZINGER J.:** „*La sacralità della vita umana*“, *La Chiesa: una comunità sempre in cammino*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1991, 1992.